

Liūtas ir erelis, žmogus ir kolona: hibridiniai atvaizdai Kretingos bažnyčios durų dekore

Tojana Račiūnaitė

Vilniaus dailės akademijos Dailėtyros institutas

Dominikonų g. 15/1, LT-01131 Vilnius

tojana.raciunaite@vda.lt

——— Straipsnyje aiškinamasi, kaip funkcionuoja ir ką reiškia antropomorfinis atvaizdas architektoninės struktūros dekoro sistemoje remiantis bendraisiais XVII a. pradžios asmens reprezentavimo principais. Keliamas klausimas: ar įmanu „bendrinį“ veidą-tipą, naudojamą įvairiose vaizdinėse sistemose, tapatinti su konkretaus asmens atvaizdu? Tyrime kvestionuojama Lietuvos meno istorijos diskurse įsigaliojusi konkrečių asmenų identifikacija Kretingos Viešpaties Apreiškimo Švč. Mergelei Marijai bažnyčios durų hermoje, iškeliamos kai kurių drožybos motyvų ikonografinės analogijos, galimi jų šaltiniai.

Reikšminiai žodžiai: Kretingos Viešpaties Apreiškimo Švč. Mergelei Marijai bažnyčia, Jonas Karolis Chodkevičius, medžio drožyba, hermos, asmens reprezentacija XVII a. dailėje.

Kretingos Viešpaties Apreiškimo Švč. Mergelei Marijai bažnyčios pagrindinio įėjimo ir zakristijos durys – XVII a. pirmaisiais dešimtmečiais sukurti architektūros ir medžio drožybos paminklai, kur skulptūros raiška ir ja perteikiamos antropomorfinės, zoomorfinės ir kitos figūros paklūsta orderio struktūrai ir tvarkai [1 il]. Lietuvos dailės paveldo kontekste ši drožyba unikali dėl savo senumo, profesionalumo, heraldinių ir dekoratyvinių figūrų naudojimo¹. Iki šiol išsamiausiai jos stilistika ir motyvai buvo aptarti Marijos Matušakaitės. Autorė ypač akcentavo duris puošiančių hermų portretiskumą ir ryšį su konkrečių asmenų reprezentacijomis [2, 3 il.]².

Apie bažnyčios pagrindinių dvivėrių durų drožybą M. Matušakaitė knygoje *Senoji medžio skulptūra ir dekoratyvinė drožyba Lietuvoje* rašė:

Viršuje durys baigiasi herbinėmis kompozicijomis. Į dvi dalis duris skaido Šiaurės Europos renesanso dailėje paplitusios kolonos, kurių apačia plastiškos formos, apipinta augaliniu ornamentu. Reiktų atkreipti dėmesį į pačias portretines hermas, durų apačioje remiančias kiekvieną koloną. Jos turėtų vaizduoti fundatoriaus sūnų Jeronimą Joną Krizostomą, dukterį Oną Scholastiką ir žentą Joną Stanislovą Sapiegą.³

Vienvėres zakristijos duris menotyrininkė taip komentuoja:

Originalios vyrų ir moterų vaizduojančios hermos <...>, turinčios LDK etmono Karolio Katkevičiaus ir jo žmonos Sofijos Meleckos bruožų <...> Jos rėmina centrinę durų dalį, užimančią, matyt, tapybai skirtą arkinę įdubą su puošniais architektūriniais elementais. Abiejų hermų galvos vainikuotos gerokai supaprastintais jonėniniais kapiteliais. Nuogi liemenys dekoruoti didelių, kutais besibaigiančių karolių vėriniais, kurie susilieja su plokščiais kartušais [...].⁴

1 XVII a. pradžios Varakų Europos dekoratyviųjų architektūros elementų kontekste šių motyvų naudojimas būdingesnis pasaulietinėje architektūroje, ypač židinių apipavidalinime; *The elements of Style. An Encyclopedia of Domestic Architectural Detail*, ed. Stephen Calloway, Octopus Publishing Group, 2012, p. 34.

2 Marija Matušakaitė, *Senoji medžio skulptūra ir dekoratyvinė drožyba Lietuvoje*, Vilnius: Baltos lankos, 1998, p. 194–195; Eadem, *Lietuvos skulptūra iki XVII a. vidurio*, Vilnius: Aidai, 2007, p. 207. Taip pat paminklas pristatytas knygoje: Tadas Adomonis, Klemensas Čerbulėnas, *Lietuvos TSR dailės ir architektūros istorija*, t. 1, Vilnius: Mokslas, 1987, p. 140.

3 *Ibid.*, p. 194.

4 *Ibid.*, p. 195.

Hermos panašumas į Jono Karolio Chodkevičiaus dukters sutuoktinį Joną Stanislovą Sapiegą pasitelkiamas kaip vienas pagrindinių kūrinio datavimo argumentų: kadangi Chodkevičiūtė su Sapiega susituokė 1620 m., teigiama, kad durys greičiausiai buvo sukurtos po šios datos, nes tuomet greta J. K. Chodkevičiaus vaikų galėtų būti vaizduojamas ir jo žentas iš Sapiegu giminės [2 il.]. Šią žinią kartoja Jolantos Klietkutės, Juliaus Kanarsko parengti tekstai apie Kretingos pranciškonų bažnyčią ir jos paveldą⁵, o herminis atvaizdas istoriografijoje figūruoja kaip nekvestionuojamas Jono Stanislovo Sapiegos portretas⁶.

2007 m. Kretingos bažnyčios durys buvo restauruotos. Atlikti durų sparnų stratigrafiniai ir cheminiai bei mikrobiologiniai tyrimai, pašalinti daugiasluoksniai uždažymai, herbuose bei ornamentikoje atrasti, atidengti ir užkonservuoti senosios polichromijos ir auksavimo likučiai. Empiriniai abiejų Kretingos bažnyčios durų tyrimai, jų restauravimo eiga ir trumpa formalioji analizė paskelbti Alfonso Šaulio, Reginos Jucienės ir Laimos Kruopaitės straipsnyje⁷. Juo remdamiesi galime konstatuoti, jog pagrindinio įėjimo durys prilygsta vartams (410 × 280 cm), jos dvivėrės, išilgai dalijamos trijų vertikalių:

durų varčios pagamintos iš storų plačių ąžuolo lentų, nugarinėje pusėje sujungtų skersinėmis medinėmis juostomis ir kalvių darbo metalinėmis konstrukcijomis. Kiekvieną varčią palaiko trys masyvūs galingi vyriai <...> visas durų paviršius

5 Žr. <https://www.kretvblt/enciklopedija/kultura/kulturos-paveldas/baznycios-ir-vienuolyno-kompleksas/baznycia/durys-su-herbais-ir-portretinemis-hermomis-centrines/>.

Jonas Stanislovas Sapiega (1598–1635), Lietuvos didysis maršalka nuo 1621 m., vyresnysis Leono Sapiegos sūnus, palaidotas Vilniaus Šv. Mykolo Arkangelo bažnyčioje, išliko tik nuotrauka bažnyčioje buvusios epitafijos su jo skulptūriniu atvaizdu; žr. Maria Kałamajska-Saeed, *Geneologia przez obrazy. Barokowa ikonografia rodu Sapiechów na tle staropolskich galerii portretowych*, Warszawa: Instytut Sztuki Polskiej Akademii Nauk, 2006, p. 146–147. Motiejus Kazimieras Sarbievijus jo laidotuvių proga sakė pamokslą „Łaska Marszałkowska na pogrzebie...“, kuris buvo publikuotas Vilniuje 1635 m.; jo vertimas: Motiejus Kazimieras Sarbievijus, *Maršalo lazda, parodyta laidojant LDK maršalą Joną Stanislovą Sapiegą*, vertė Eugenija Ulčinaitė, sudarė Viktorija Vaitkevičiūtė, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2017.

6 Julius Kanarskas, *Kretingos dvaro savininkai*, Kretingos istorijos muziejus, Klaipėda: Druka, 2009.

7 Alfonsas Šaulys, Regina Jucienė, Laima Kruopaitė, „Kretingos Viešpaties Apreiškimo Švč. Mergelei Marijai bažnyčios durys: tyrimai ir restauravimas“, in: *Kultūros paminklai*, 2008, Nr. 13, p. 52–60; „Durys (2)“, in: *Kultūros vertybių registras*, Vilnius: Kultūros paveldo departamentas prie Kultūros ministerijos, [b. d.], [interaktyvus], [žiūrėta 2019-04-19], <<http://kvr.kpd.lt/#/static-heritage-detail/088c823b-de82-4a0c-91a7-b1bde72b9d63>>.

1.
Kretingos bažnyčios pagrindinio įėjimo durys,
Jolantos Klietkutės nuotrauka, 2007

The main entrance door of Kretinga church

papuoštas reljefiniais liepos medienos drožiniais, išdrožtais atskirai ir pritvirtintais prie durų paviršiaus kaiščiais.⁸

Zakristijos durys vos ne perpus žemesnės (250 × 150 cm), vien-
vėrės. Jų pagrindą sudaro ažuolo lentų skydas, kurį dengia liepos medžio
drožinių puošyba. Duris vertikaliai iš abiejų pusių remia terminų arba her-
mų pora, centrinėje [5 il.] durų nišoje galėjo būti pritvirtinta tapyta drobė,
kita nuomonė, jog čia galėjo būti atidarinėjama anga⁹. Analogiška abiejų
durų drožybos technika, ažuolo ir liepos medienų dermė, ažuolą naudojant
pagrindu, o liepą pasitelkiant ant jo tvirtinamų dekoratyvių reljefų drožy-
bai. Taip pat kartojami kai kurie kompoziciniai elementai: jonėninis archi-
tektūros orderis, kerubai ir hermos, cokolinėse dalyse – augalinis motyvas
(pumpuras, apsuptas lapų) ir liepsnojančios liūto galvos, apipavidalinančios
šoninius cokolius.

Abejos durys buvo polichromuotos. Spalvos buvo integrali šių
objektų savybė kaip ir įprasta XVI–XVII a. medžio, akmens ir terakotos
skulptūriniais dirbiniais¹⁰. Restauruojant duris, nuo jų paviršiaus buvo
nuimti šeši, o vietomis ir aštuoni dažų sluoksniai. Minėtoje darbų ataskaito-
je teigta, kad „senojo dekoru sluoksnio tyrinėtuose pavyzdžiuose nerasta“,
tik lokaliai aptikta polichromijos ir auksavimo likučių¹¹ [4, 5 il.].

Kelsime klausimą: ar įmanu „bendrinį“ veidą-tipą, savitą modelį,
naudojamą įvairiose vaizdinėse sistemose, tapatinti su konkretaus asmens
atvaizdu remiantis panašumo kriterijais? Atsakymo ieškosime užklaudami
M. Matušakaitės formuluojamą prielaidą apie konkrečių asmenų identifi-
kaciją Kretingos bažnyčios durų hermoje ir bandydami atskleisti, kaip, koku
pagrindu tokia žinia buvo suformuluota. Tokiu būdu kvestionuosime asme-
nų identifikaciją remdamiesi antropomorfinio panašumo principu, atskleis-
dami negrynų arba hibridinių reprezentacijų kaip savitų personų raiškos
pobūdį ir paskirtį architektoninėje struktūroje.

Šiam tikslui tyrimo objekto vaizdinę struktūrą kontekstualizuosi-
me su J. K. Chodkevičiaus ir jo šeimos narių laidotuvių pamokslų ir kitos
proginės literatūros medžiaga kaip žodiniiais asmens vaizdavimo šaltiniais,

⁸ Alfonsas Šaulys, *op. cit.*, p. 54.

⁹ *Ibid.*, p. 55.

¹⁰ Geneviève Bresce-Bautier, „Manierism“, in: *Sculpture. The great tradition of sculpture from the fifteenth century to the eighteenth century*, Tachen, 1996, p. 94.

¹¹ Alfonsas Šaulys, *op. cit.*, p. 57.

2.
Kretingos bažnyčios pagrindinio
įėjimo durų fragmentas, Jolantos
Klietkutės nuotrauka, 2007

The fragment of the main entrance
door of the Kretinga church

3.
Kretingos bažnyčios pagrindinių
durų fragmentas, Jolantos
Klietkutės nuotrauka, 2007

The fragment of the main entrance
door of the Kretinga church

4.
Kretingos bažnyčios pagrindinio
įėjimo durys po restauravimo,
Jolantos Klietkutės nuotrauka, 2008
The main entrance door after the
restoration

taip pat kūrinio vaizdinę struktūrą siesime su bendraisiais XVI a. pabai-
gos – XVII a. pradžios asmens reprezentavimo principais.

Heinrichas Wölfflinas savo architektūros studijose pabrėžė empa-
tiją, sugebėjimą projektuoti gyvenimą į inertiškas [architektūros] formas¹².
Mūsų tyrimo uždavinys – ne tik atpažinti tas projekcijas – gyvenimo fak-
tų atspindžius, bet ir pabandyti atskleisti formų ir schemų arba „stilistinių
kaukių“ panaudojimo, funkcionavimo ir skaitymo logiką. Metodologiškai
bandymas dailės srities paminklą kontekstualizuoti su to paties laiko teks-
tais nėra naujas, sietinas su ikonologine tyrimo prieiga. Irena Vaišvilaitė,
analizuodama Leono Sapiegos antkapinį paminklą, pastebėjo, kad „antka-
pio lygiaprasmis heraldinių, siužetinių ir ornamentinių elementų jungimas
primena laidotuvių pamokslą, t. y. artimo žanro reiškinių“. Kaip ir antkapyje,
„herbas pamoksle užimdavo tokią pat vietą kaip ir žmogaus figūra, o dažnai
ją netgi pakeisdavo, simbolizuodavo“¹³. Laidotuvių pamokslo struktūrą gali-
ma analogizuoti ne tik su antkapio, bet ir su titulinų puslapių, kurių kompo-
zicijoms dažnai suteikiamas portalo pavidalas, graviūromis.

¹² Ernst H. Gombrich, *The sense of order. A study in the psychology of decorative art*,
Phaidon Press, 1994, p. 176.

¹³ Irena Vaišvilaitė, *Baroko pradžia Lietuvoje*, ser. *Vilniaus dailės akademijos darbai*,
Nr. 6, 1995, p. 46.

5.
Kretingos bažnyčios
zakristijos durys po
restauravimo, Jolantos
Klietkutės nuotrauka,
2008

The Sactisty door after
the restoration

XVI–XVII a. dailėje asmuo reprezentuojamas visų pirma mime-tiniu būdu, kuriant suverenų asmens atvaizdą – panašybę, jo dalyvavimo tikrovėje simuliakrą, savitą „pamėklę“¹⁴. Toks yra tradicinis portretas ir įvairiausios jo atmainos antkapiniame paminkle, knygos apipavidalinime, medalyje ar medaliono miniatiūroje. Tik mimetinis atvaizdas, dirbtinė-me-ninė asmens panašybė, be jokių dviprasmybių ir portreto turinį viršijančių referencijų, galėjo tarnauti deryboms dėl vedybų, kitiems diplomatiniams ir komemoratyviniams tikslams. Tuo tarpu integruoti į architektūrą ir jos struktūras, baldus ar kitą taikomąjį meną antropomorfiniai atvaizdai dažnai turi hibridinį – fantastinį pobūdį, išskaidytą, „padalytą“ paskirtį ir turinį, todėl dažnai net vadinami ne atvaizdais, bet motyvais. Pastarųjų mimezė nėra vientisa ir suvereni, bet fragmentuota, sukonstruota, vedama idėjos. Ji turi „pertūki“, grotesko dekorą pincipams būdingą sąjungą su kitu, gyvu ar negyvu, gamtos arba kultūros pasauliui priklausančiu kūnu. Tad herma, būdama hibridinės stuktūros ir antropomorfinio pavidalo, atstovaudama asmeniui ar asmenų (vyrų, moterų, vaikų) grupei, kartu kuria personažą, kuris dažniausiai yra didesnio pasakojimo, universalesnės struktūros dalis.

Mūsų tyrimo objektas – bažnytinės architektūros fragmentas ir kartu savipakankama, uždara durų ar portalo visuma, jos meninė drožyba.

14 Arūnas Sverdiolas, *Apie pamėklinę būti*, Vilnius: Baltos lankos, 2006, p. 174.

Tai prie meninių amatų priskiriami artefaktai, kurie dažniausiai analizuojami kartu su architektūra, nors pasitaiko ir specialiai medžio durims, jų konstrukcinei tipologijai skirtų tyrimų¹⁵.

Ernstas H. Gombrichas *Dailėje ir iliuzijoje*, ypač knygoje *Orderio prasmė*, susitelkia į dekoratyvinio meno problematiką, tarp kitų svarbių jos faktorių išskeldamas modelį ar pavyzdį. Orderio prasmė, anot autoriaus, šaknijasi percepcijos teorijoje, kurią kiekvienąsyk vis naujai patvirtiname tyrinėdami reprezentacijas. Dekoratyvios dailės kūrinys – daiktas – suponuoja percepcijos dualumą ir priklausomai nuo to reikalauja skirtingų kontekstų¹⁶. Mūsų tyrimui svarbi Gombricho iškelta ir praktikuojama reprezentacijos (atvaizdo / dekoro) ir dizaino (daikto) tyrimų jungtis, leidžianti sekti, kaip funkcionalią architektūros dalį dekoruoja ir išbaigia reprezentacinė sistema, kurioje antropomorfiniai motyvai dalyvauja ornamento teisėmis sudarydami pagrindinio kūrinio *parergoną*¹⁷, atlikdami jo puošmenos, „jo kompoziciją užbaigiančio „rėmo“ vaidmenį“¹⁸. Kretingos bažnyčios durų centriniuose plotuose greičiausiai buvo įtaisytos tapytos kompozicijos, tai tarytum teminiai branduoliai, kuriuos skliaudė platūs ir aukšti daugianariai skulptūriniai rėmai. Pasitelkiant Olego Grabario mintį, dekoro buvimas ant daikto, šiuo atveju durų, gali būti lyginamas su mąstymu (kaip savitu paviršiaus pagrindu), iš kurio išauga mintis ar konceptas, kuris jam (tam mąstymui) leidžia pasirodyti, jį išbaigia¹⁹.

Bažnyčios šventovių durų ikonografijos analizė turi tam tikrą istoriografinę tradiciją. Jos analizuojamos kaip liminali perėjimo zona, siejamos su Rojaus vartų idėja²⁰, su konkrečių asmenų – bažnyčiai aktualių „titulinių“

15 Jan Tajchman, „Drewniane dzwi zabytkowe na terenie Polski. Systematika i problematyka konserwatorska“, in: *Ochrona Zabytkow*, 1991, Nr. 4, p. 269–277; Katarzyna Darecka, „Zabytkowa stolarka drzewiowa w Zespole Przedbramia ul. Długiej w Gdańsku“, in: *Rzemiosło artystyczne w Prusach Królewskich*, Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, 2009, p. 9–21.

16 Ernst H. Gombrich, *op. cit.*, p. 143.

17 Aleksandra Aleksandravičiūtė, „Teorinės ornamentikos tyrimų prieigos: nuo Immanuelio Kanto iki Jurgio Baltrušaičio“, in: *Ornamentas: XVI–XX a. I pusės paveldo tyrimai*, sud. Aleksandra Aleksandravičiūtė, Vilnius: Lietuvos kultūros tyrimų institutas, 2014, p. 12.

18 *Ibid.*, p. 21.

19 *Ibid.*, p. 28; žr. Oleg Grabar, *The Mediation of ornament*, Princeton University Press, 1992; Ernst H. Gombrich, *op. cit.*

20 Margaret English Frazer, „Church Doors and the Gates of Paradise: Byzantine bronze doors in Italy“, in: *Dumbarton Oaks Papers*, 1973, t. 27, p. 145–162.

šventųjų ir pasauliečių fundatorių – reprezentacijomis²¹. Durys ar portalas lygintini ir su dabarties kultūrą persmelkusiū ekranu. Čia galime prisiminti, kad žodis *screen* atsirado XIV a. pradžioje iš senosios germanų kalbos žodžio *scrim*, kuris turėjo apsauginio skydo prasmę, be to, nurodė tam tikrą dalykų išdėstymą (nurodymą ir slėpimą)²². Durų, kurios uždaro pagrindinę bažnyčios navą, paskirtis artima ekranui, taip pat filmo užsklandai, jos skirtos ne tik užverti ir atverti vidinę šventovės erdvę, bet ir pradėti pasakojimą apie bažnyčią, kaip tituliniai puslapiai pradeda pasakojimus apie knygas. Durys, kaip ir minėtos įvairius turinius ir turinines struktūras „atidarančios“ užsklandos, „turi privilioti publiką, t. y. skatinti reikiamą dėmesį ir įtampą, turi įdiegti svarbią informaciją ir nustatyti toną bei atmosferą“²³, kuri skleisis višame kūrinyje, šiuo atveju – visoje durų užveriamoje ir atveriamoje erdvėje.

Kretingos bernardinų bažnyčia ir Chodkevičių gyvenimo datos

Lietuvos etmono, Žemaičių seniūno J. K. Chodkevičiaus²⁴ ir jo žmonos Sofijos iš Melekių lėšomis Kretingoje 1602 m. buvo įkurdinti bernardinai, 1619 m. pastatytas vienuolynas ir bažnyčia. Manoma, kad bernardinus jis pasirinkęs globoti dėl to, jog į šią vienuoliją dažnai stodavo karų veteranai²⁵. Kretingos dvarą su valsčiumi ir palivarkais Žemaitijoje kartu su kitomis valdomis Jonas Karolis gavo iš savo tėvo 1592 m. gegužės 8 d. testamentu²⁶.

21 Janas Białostockis XVI a. pabaigos – XVII a. Venecijos bažnyčių fasadus tyrinėjo kaip fundatorių šlovės paminklus, kur heraldinė-pasaulietinė simbolika gerokai užgožia religinę; Jan Białostocki, „Fasada kościoła jako pomnik chwały fundatora“, in: *Symbolie i obrazy w świecie sztuki*, Warszawa: Państwowe wydawnictwo naukowe, 1982, p. 218.

22 Thomas Elsaesser, Malte Hagener, *Kino teorija: įvadas per juslių prizmę*, iš anglų k. vertė Rima Bertašavičiūtė, Vilnius: Mintis, 2012, p. 51.

23 *Ibid.*, p. 56.

24 Apie Joną Karolį Chodkevičių rašyta daugiausia lenkų autorių: [Adam Naruszewicz], *Historia Jana Karola Chodkiewicza wojewody wileńskiego, Hetmana Wielkieg W. X. Lit.: przez Adama Naruszewicza*, Warszawa: w Drukarni N 646 przy Nowolipiu, 1805, t. 1–2; Artur Śliwiński, *Jan Karol Chodkiewicz. Hetman wielki Litewski*, Poznań: Wydawnictwo M. Areta, 1922; Lesysek Podhorodecki, *Hetman Jan Karol Chodkiewicz 1560–1621*, Warszawa, 1976; Henryk Wisner, *Kirholm 1605*, Warszawa: Wydawnictwo Ministerstwa Obrony Narodowej, 1987; Ewa Dubas Urmanowicz, Jerzy Urmanowicz, *Jan Karol Chodkiewicz*, Warszawa: DiG, 1998.

25 Darius Antanavičius, „Jonas Karolis Chodkevičius: kelias į karvedžio šlovę. Istoriko įvadas“, in: Franciszek Małkot / Pranciškus Malkotas, *Tureckich i iflanskich wojen o sławnej pamięci Janie Karolu Chodkiewiczu glos / Karų su turkais ir Livonijoje balsas apie šlovingo atminimo Joną Karolį Chodkevičių*, parengė Darius Antanavičius, Darius Chemperek, Eglė Patiejūnienė, vertė Eglė Patiejūnienė, Warszawa: Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego, 2016, p. 25.

26 Genutė Kirkiienė, *LDK politikos elito galingieji: Chodkevičiai XV–XVI amžiuje*, Vilnius: Vilniaus universitetas, 2008, p. 155.

Istoriografijoje minima, kad Kretingos ansamblį pagal fundatoriaus pateiktą modelį pastatęs mūrininkas Tomas Kasparas (Kasparowicz), šaltiniuose minimas 1615–1641 m.²⁷, po 1619 m. projektavęs ir Tytuvėnų bernardinų ansamblį²⁸. Žinoma, jog architektai projektuodavo ne tik pastatus, bet ir architektoniškai apipavidalintas interjerų įrangos dalis, baldus. Tačiau Kasparo kaip Kretingos bažnyčios architekto autorystė dar nėra tyrimais pagrįstas faktas. 1602 m. J. K. Chodkevičius jau buvo pastatydinęs Liachovičių Šv. Kryžiaus Išaukštinimo, Švč. Mergelės Marijos Dangun Ėmimo, Šv. Jono Krikštytojo ir Šv. Sofijos bažnyčią²⁹. 1614 m. fundavo Skuodo Švč. Trejybės bažnyčią, 1615 m. – Kražių jėzuitų vienuolyną su Švč. Mergelės Marijos Dangun Ėmimo titulo bažnyčia, 1624 m. (jau po Chodkevičiaus mirties) buvo baigta statyti jo funduota Nesvyžiaus jėzuitų Šv. Mykolo bažnyčia³⁰. J. K. Chodkevičius buvo vienas sėkmingiausių XVII a. pirmos pusės LDK karvežių. 1595 m. jam vadovaujant buvo numalšintas kazokų maištas Ukrainoje, 1605 m. laimėtas Kircholmo (Salaspilio) mūšis su švedų Karolio IX vadovaujama kariuomene, taip pat pasiekta pergalė mūšyje ties Chotynu su Turkijos ir Krymo totorių kariuomene. Beveik mūšio lauke, Chotyno pilyje, 1621 m. rugsėjo 24 d. J. K. Chodkevičius mirė. Jam dar gyvam esant buvo paskelbta nemažai pagnirinio ir komemoratyvinio pobūdžio tekstų, nemažai laidotuvių pamokslų, dalį iš jų pasitelksime ir šiame tyrime³¹.

27 Mindaugas Paknys, *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos dailės ir architektūros istorija. Žymiausi menininkai*, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2009, p. 24–25.

28 Rūta Janonienė, „Bernardiniskasis dailės paveldas Kretingos Apreiškimo Švč. Mergelei Marijai bažnyčioje“, in: *Kretingos pranciškonų bažnyčiai 400: istorija, kultūros paveldas, žymūs asmenys*, Vilnius: Mažesniųjų brolių ordino Lietuvos Šv. Kazimiero provincija, 2017, p.133; Mindaugas Paknys, *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos dailės ir architektūros istorija*, p. 24–26.

29 Mindaugas Paknys, *Mecenatystės reiškinys XVII a. LDK. Bažnytinės architektūros užsakymai*, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2003, p. 155.

30 *Ibid.*

31 1622–1628 m. Chodkevičiaus garbei buvo paskelbta daugiau nei trisdešimt laidotuvių pamokslų, kalbų, elegijų, dūmų, naujienų dainų, eiliuotų raudų, epigramų; du lotyniški gedulingosios kūrybos rinkiniai sudaryti Nesvyžiaus ir Lucko kolegijose³¹, šiame straipsnyje minėtų šaltinių neaprepsime. Tarp „politinės poezijos kūrinių“, šlovinančių J. K. Chodkevičiaus vadovaujamos kariuomenės 1605 m. pergalę su švedais ties Salaspiliu, vienas žinomiausių – 1606 m. Vilniaus akademijos spaustuvėje publikuota Laurencijaus Bojerio *Karolomachija*: Lotyniško kūrinio vertimas į lietuvių kalbą publikuotas 1981 ir 1992 m.; Laurencijus Bojeris, *Karolomachija*, iš lotynų k. vertė Benediktas Kazlauskas, Vilnius, 1992. Taip pat palyginus gausu laidotuvių pamokslų ir eiliuotų komemoratyvinių kūrinių, iš kurių žymiausi: Franciszek Małkot / Pranciškus Malkotas, *op. cit.*, p. 78–155; [Bonawentura Czarliński], *Kazanie na pogrzebie ... Jana Karola Chodkiewicza, ... woiewody Wileńskiego, Korony Polskiej przeciw Osman sultanowi, a W.X.L. hetmana najwyższego ...: miáne w Ostrogu, w kościele farskim /przez Bonawenture Czarlińskiego, zakonu*

Fundacinis Kretingos konvento dokumentas buvo surašytas 1619 m. kovo 13 d., kai bažnyčia ir vienuolynas jau buvo beveik baigti statyti³². Tų pačių metų gegužės 18 d. mirė Sofija Chodkevičienė³³, savo 1618 m. spalio 22 d. testamentu ji buvo parėmusi Kretingos bernardinus gausiu sidabro dirbinių rinkiniu³⁴. Liepos mėnesio 4 dieną vėlionė palaidota naujosios bažnyčios kriptoje, kur jau ilsėjosi jos penkiolikmetis sūnus Jeronimas³⁵. Dar po metų, 1619 m. liepos 7 d., Žemaičių vyskupas Stanislovas Kiška konsekraavo bažnyčią. 1620 m. rugsėjo pradžioje Jono Karolio dukra Ona Scholastika susituokė su Jonu Stanislovu Sapiega, Mykolo Kazimiero Sarbievijaus pavadintu „sarmatų Demostenu“, kuris taip pat buvo pranciškonų rėmėjas³⁶.

Franciszka S. Oycow Bernardynow, kaznodzieie Wilenskiego r.p 1622 d. Novemb. 16, W Wilnie: typ. Acad. S.I. 1622; [Andrzej Grądzki, Grącki Jędrzej Rawicz, Grondzki], *Kazanie na pogrzebie zacney pamieci ... Zophiey z Mielca Chodkiewiczowey, woiewodziney Wileńskiey, hetmanowey nawywyższej Wielkiego X. Lith. ... /miane przez Andrzeia Grądzkiego, zakonu Franciszka S. Oycow bernardynow ... guardiania Kowieńskiego, w kościele tegoż zakonu w Kretyndze 4 Julii roku Pańskiego 1619*, w Wilnie: w drukarni Akademii Societatis, 1619; [Andrzej Grądzki, Grącki], *Kazanie na pogrzebie stawney pamieci ... Hieronyma Chryzostoma Chodkiewicza, hrabie ze Szklowa, ... / miane przez x. Andrzeia Grąckiego Zakonu Franciszka Ś. Oycow Bernardynow, kaznodzieie Wileńskiego, w kościele tegoż zakonu w Kretyndze 18. Marca, roku 1614*. – W Wilnie: w drukarni Leona Mamonicza, [1614]; [Jakub Hasius], *Kazanie na dzień naznaczony pogrzebowi... Iana Karola Chodkiewicza... woiewody Wilenskiego... / miane w Nieswieżu w kościele Societatis Iesu przez Iakuba Hasiusza... 1622 dnia novemb. 16*, [Vilnius:: Akademijos spaustuvė, 1622].

32 *Klasztory bernardynskie w Polsce w jej granicach historycznych*, red. Hieronim Eugeniusz Wyczawski OFM, Wydawnictwo Bernardynów Calvarianum, 1985, p. 164–167.

33 Pamokslą Chodkevičienės laidotuvių proga Vilniaus Šv. Kotrynos benediktinių vienuolyno bažnyčioje pasakė Stanislovas Rochavičius (jo vertimas publikuotas: „Kunigo Stanislovo Rochavičiaus pamokslas mirus šventos atminties šviesiajai Dauggalei Poniai Sofijai iš Mielco Chodkevičienei, Šklovo ir Bychovo grafienei, Vilniaus vaivados, LDK etmono žmonai. Vilniuje Šv. Kotrynos Benediktinų ordino vienuolių bažnyčioje 1619 metų gegužės 22 dieną, Vilniuje išleido Juozapas Karcanas“, in: Jolita Sarcevičienė, *Lietuvos didikės proginiėje literatūroje. Portretai ir įvaizdžiai*, Vilnius: Versus Aureus, 2005, p. 374–404.

34 Sofijos Chodkevičienės testamentas, 1618, in: LMAVB, f. 264, b. 1263.

35 Antrąjį (po Rochavičiaus gegužį sakyto) Jonui Karoliui Chodkevičiui dedikuotą Sofijos Chodkevičienės laidotuvių pamokslą sakė ir vėliau publikavo bernardinai Andrius Gronckis; Grądzki Andrzej, Grącki Jędrzej Rawicz, Grondzki], *Kazanie na pogrzebie zacney pamieci J W. JM. Paniey Zophiey z Mielca Chodkiewiczowey Woiewodziney Wileńskiey Hetmanowey nawywyższej Wielkiego X. Liteuskiego &c. &c. miane przez X. Andrzeja Grądzkiego zakonu Franciszka Su. OO. Bernardynów na ten czas Guardiania Kowieńskiego w kościele tegoż Zakonu w Kretyndze 4 Julii R. P. 1619*, w Wilnie: w drukarni Akademickiey Soc. Jesu, 1619.

36 Jono Stanislovo Sapiegos laidotuvių pamoksle sakoma: „Stengėsi surasti tokias švento tikėjimo atramas, kurios būtų patikusios jo tėvui [t. y. Leonui Sapiegai]. Tarp įvairių vienuolių tokią išsirinko, kurios įkūrėjas, kaip pasakoja visiems žinoma istorija, rėmė Laterano bažnyčią“; Motiejus Kazimieras Sarbievijus, *Maršalo lazda*, 2017, p. 101. J. S. Sapiega pastatydino Mažosios Želvos bažnyčią, baigė statyti Mstibovo šventovę, iki 1633 m. pastatė Šv. Benono altorių Vilniaus jėzuitų Šv. Kazimiero bažnyčioje ir tęsė tėvo pradėtą Slanimo bažnyčios statybas, kurių nebaigė; Mindaugas Paknys, *Mecenatystės reiškinyms XVII a. LDK*, p. 50, 192.

Šios santuokos J. S. Sapiega siekė net keletą metų. Vestuvių proga 1620 m. Vilniaus akademijos spaustuvėje išleistas Motiejui Kazimierui Sarbievijui priskiriamas epitalamijas *Hymenodora Honore et Gloria internunciis almae Academiae Vilnensis nomine illustrissimis sponis d.d. Ioanni Stanislao Sapiiha...atque Annae Chodkievicæ...oblata* (Vestuvinės dovanos, tarpininkaujant Garbei ir Šlovei šviesiausiems sužadėtiniams įteiktos Vilniaus akademijos vardu) su keturiais vario raižiniais³⁷.

1620-ųjų lapkričio 28 d. Jonas Karolis Chodkevičius vedė Oną Aloizę Ostrogiškę, Voluinės vaidavos Aleksandro Ostrogiškio dukterį. Santuokos priežastys ir aplinkybės nėra visiškai aiškios, manoma, jog Ona ketino stoti į vienuolyną, tačiau motina Ona Kostka nusprendė ją ištekinti, nes iš visų jos dukterų Aloizė ištekėjo paskutinė, nors nebuvo jauniausia. Jonui Karoliui ši santuoka greičiausiai buvo aktuali tikintis pratęsti giminės vyriškąją liniją. Tačiau nepraėjus nė metams po santuokos, 1621 m. rugsėjo 24 d., etmonas, manoma, nuo pervargimo ir išsekimo mirė, o palikuonių nesulaukusi Ona Ostrogiškė daugiau nebetekėjo³⁸. Nors J. K. Chodkevičius išreiškė valią būti palaidotas Kretingos bažnyčios kriptoje greta savo žmonos ir sūnaus, tai nurodydamas 1620 m. birželio 20 d. Ostroge sudarytame testamente³⁹, jo kūnas nebuvo atvežtas į Kretingą, o tik perkeltas į Podolės Kameneco katedros kriptą. Po trijų savaičių jaunoji žmona jį išsivežė į savo gimtąjį Ostrogą (Ukraina) ir 1622 m. šio miesto parapiinėje bažnyčioje palaidojo⁴⁰. 1627 m. palaikai buvo perkelti į Ostrogo jėzuitų bažnyčios koplyčią⁴¹. Taip XVII a.

37 *Hymenodora Honore et Gloria internunciis almae Academiae Vilnensis nomine illustrissimis sponis d.d. Ioanni Stanislao Sapiiha...atque Annae Chodkievicæ...oblata* [anno 1620], Vilnae: typis Academiae S. I., 1620. Šio spaudinio egzemplioriai saugomi Lvovo valstybinėje mokslinėje bibliotekoje, Krokuvos nacionaliniame muziejuje (Čartoriskų fonduose) ir Nacionalinėje bibliotekoje Varšuvoje; Sigitas Narbutas, „Sarbievijaus poezijos leidimai XVII amžiuje“, in: *Motiejus Kazimieras Sarbievijus Lietuvos, Lenkijos, Europos kultūroje*, ser. *Senosios literatūros studijos*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 1998, p. 293. Kūrinys glaustai aptartas Skirmantės Šarkauskienės straipsnyje „Draminiai elementai Motiejaus Kazimiero Sarbievijaus panegirikose“, in: *Žmogus kalbos erdvėje*, Nr. 4, 2005, p. 250–255.

38 *Kunigaikščiai Ostrogiškai*, aut. Oleg Dziarnovič, Raimonda Ragauskienė, Igor Teslenko ir kt., Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2016, p. 154.

39 [Adam Naruszewicz], *op. cit.*, p. 199; Ewa Dubas-Urwanowicz, Jerzy Urwanowicz, *Jan Karol Chodkiewicz*, Warszawa: DiG, 1998, p. 73.

40 Ewa Dubas-Urwanowicz, Jerzy Urwanowicz, *op. cit.*, p. 74.

41 1648 m. etmono palaikus saugodama nuo kazokų antpuolių Ona Aloizė buvo išvežusi iš Ostrogo, paskui vėl sugrąžinusi, kai 1654 m. ji mirė, Chodkevičius dar kartą buvo perlaidotas į bendrą sutuoktinių kapą toje pačioje Ostrogo jėzuitų bažnyčioje. 1722 m. jėzuitai Chodkevičius išsivežė į Jaroslavlį, vėliau parvežė į Ostrogą, kur perlaidojo naujai pastatytoje savo ordino bažnyčioje; *Polski słownik biograficzny*, t. 3, Kraków: Polska Akademia Umiejętności, 1937, p. 367, 371.

3 deš., išmirus vyriškos lyties palikuonims, baigėsi Jeronimo Chodkevičiaus pradėta Myšo-Šklovo linija⁴². Apie šią pabaigą poetas Pranciškus Malkotas 1622 m. rašė:

Todėl štai ką šauks Šventos vietos, kuriose kabo mūšiuose atimtos vėliavos:
„Šiuos stulpus išpuošė Chodkevičius,
Sukabindamas tai, kas pagrobta iš priešų“.

Tai girdėdama stebėsis Amžinybė,
Geliama širdimi ji šitaip kalbės:
„O, kad bent būtų jis mums įpėdinį palikęs,
tuomet ne taip sunkiai gedėtų tėvynė“.⁴³

Metams praėjus po Jono Karolio Chodkevičiaus mirties, jo dukra Ona Scholastika visą paveldėtą turtą užrašė savo vyrui Jonui Stanislovui Sapiegai. Po kelerių metų, 1625 m., ji mirė. Taip Kretinga, kaip ir kitos Chodkevičių valdos, atiteko Sapiegoms. Po Onos Scholastikos mirties Jono Karolio brolis Aleksandras Chodkevičius ir pusbrolis Kristupas užprotestavo etmono turto atitekimą Sapiegoms, tačiau Varšuvos seimas 1625 m. vasario 28 d. pripažino, kad valdos užrašytos teisėtai⁴⁴.

Jono Karolio Chodkevičiaus herbo grifas ir portretas

Kretingos bažnyčios pagrindinių durų viršutinėje dalyje įkomponuoti reljefiški Jono Karolio Chodkevičiaus ir Sofijos Meleckytės-Chodkevičienės herbų skydai⁴⁵, jie vainikuoja ir tarytum saugo visą durų dekoru kompoziciją, vaizdžiai koduodami jų atstovaujamo šventovės fundatorių „prigimtį, kilnę, giminystės ryšius, statusą bei gražius poelgius“⁴⁶.

⁴² Genutė Kirkienė, *op. cit.*, p. 148.

⁴³ Franciszek Małkot / Pranciškus Malkotas, *op. cit.*, p. 115.

⁴⁴ Julius Kanarskas, *Kretingos dvaro savininkai*, p. 14.

⁴⁵ Herodotas aprašo grifonus greta kitų pasakiškų šiaurės gyventojų. Kaip ir vienaakiai arismapai, jie kilę iš tolimos Skitijos, Hipeborėjos, netoli Borėjo olos. Grifonai suka lizdus kaip ereliai, bet vietoj kiaušinių deda agatus. Pagrindinė šių fantastinių būtybių užduotis buvo saugoti aukso kasyklas ir paslėptus lobius.

⁴⁶ Claude-Francois Menestrier, „Badania nad herbami, 1683“, in: *Teoretycy, historiografowie i artyści o sztuce 1600–1700*, wybrał i opracował Jan Białostocki, redakcja naukowa i uzupełnienia Maria Poprzęcka i Antoni Ziemia, Gdańsk: Obraz/słowo terytoria, 2009, p. 108.

J. K. Chodkevičiaus herbo skydo kairės pusės viršutiniame lauke yra paveldėtas Chodkevičių herbas – Koscieša (Strėlės), apatiniame lauke – etmono senelės iš tėvo pusės Onos Šemetaitės herbas Korčak (Trys upės), viduriniame lauke per visą skydo aukštį – Chodkevičių herbui suteikto Livonijos Grifo su kalaviju atvaizdas – Šwieboda, dešinės pusės viršutiniame lauke – motinos Kristinos iš Zborovskių giminės herbas Nagora (Vanagas su pasaga), apačioje – senelės iš motinos pusės Onos iš Konarskių giminės herbas Abdank („W“ pavidalo figūra).

Sofijos Meleckos-Chodkevičienės herbo skydo kairės pusės viršutiniame lauke pavaizduotas tėvo Mikalojaus Meleckio giminės herbas Šwieboda, taip pat su grifo figūra, apatiniame lauke – senelės iš motinos pusės Elžbietos Šidloveckos herbas Odrovonž (balta strėlė su dviem lenktais galais raudoname fone), skydo dešinės pusės viršutiniame lauke – motinos Elžbietos Radvilaitės giminės herbas Trąby (trys trimitai), apatiniame – senelės iš tėvo pusės Onos Kolia herbas Junosza (avinas). Virš skydų kyka šalmai su karūnomis, o virš jų – grifo ir paukščių pusfigūrės⁴⁷ [6 il.].

Herbinė figūra savitai atstovauja, nurodo asmenį, Hansas Beltingas asmens herbą ant skydo kontrasto principu lygina su portretu ir vadinama kita „asmens kūno medija“. Anot jo, „herbas skyde kaip ir portretas ant kažkokio pagrindo – tai dvi kūno medijos, saviti asmens pakaitalai, kurie išplečia jo buvimą erdviškai ir laikiškai“⁴⁸. Herbas, skirtingai nei mimetinis asmens atvaizdas, atstovauja individui⁴⁹ savitu simboliniu būdu. Skirtingai nei portretas, kuris perteikia fizinį asmens kūną⁵⁰, sukuria jo panašybę, herbas koduoja ir „neša“ informaciją apie asmens kilmę, jo gimininę ir teritorinę geneologiją. Todėl herbas yra savita portreto opozicija, kita – simbolinė asmens reprezentacijos pusė. Herbas asmens tiesiogiai nevaizduoja, bet jį (jo neregimą istorinį turinį, nekintamą genetinę schemą) tiksliai koduoja per kitas figūras, simbolius. Dažnai herbinės kompozicijos portretus papildyda-

47 Plg. Julius Kanarskas, Kretingos pranciškonų vienuolyno ir bažnyčios įkūrėjai Chodkevičiai, [interaktyvus], [žiūrėta 2019-07-14], <http://www.kretingosmuziejus.lt/naujienos/pranciskonu-vienuolyno-ir-baznycios-ikurejai-chodkeviciai>.

48 Hans Belting, *Antropologija obrazu. Szkice do nauki o obrazie*, przekład Mariusz Brył, Kraków: Universitas, 2007, p. 143–144.

49 XVI a. žodyne sąvoka *cielo*, aiškinama kaip „žmogaus, gyvūno ar augalo organizmas“, „kūnas“, reiškė tiesiog „materiją“; Patrycja Potoniec, „Gdzie ciało ma granicę? Znaczenie słowa „ciało“ w tekstach dawnych“, in: *Ciało w literaturze wieków dawnych. Literatura Copernicana*, 1 (9), 2012, p. 23.

50 *Ibid.*

6.
Herbinės
kompozicijos,
Kretingos
bažnyčios
pagrindinio įėjimo
durų fragmentas,
Jolantos Klietkutės
nuotrauka, 2008

Herbal
compositions

vo, „pratęsdavo“, ir atvirksčiai. Kretingos bažnyčioje ši opozicinį ir vienas kitą kompensuojantį asmens medijų ryšį ikūnijo bažnyčioje kabantys ant drobės tapyti pusiaufigūriai Sofijos ir Jono Karolio Chodkevičių portretai⁵¹.

Lygiagrečiai asmeniui atstovauja ir dinamiškai tarpusavyje sąveikauja ne tik portreto ir herbo vaizdinės medijos ar reprezentacijos, galima aptikti ir žodines asmens reprezentacijas, kuriose ypač raiškios išvaizdos ir herbo figūrų aprašymų sampynos. Tai ryšku J. K. Chodkevičiui skirtuose panegiriniuose ar laidotuvių proga skelbtuose tekstuose, kur vienas dominuojančių motyvų – asmeniui simboliškai atstovaujantis, metaforizuojantis ir savitai jį atskleidžiantis herbas. Šios reprezentacinės struktūros reikšmė ir statusas gražiai apibūdintas Bonaventūros Čarlinskio 1622 m. išleistame Jono Karolio Chodkevičiaus laidotuvių pamoksle:

Mūsų lenkai savo herbuose vieni pasagas, kiti kalavijus, strėles, kryžius ir kitas figūras, o kiti – įvairius paukščius ir žvėris vaizduoja, ir taip juos myli, kad savo brangenybėmis [kleynotami] vadina ir laiko kažkuo itin brangiū [...].⁵²

Herbas – asmens ir jo kilmės bei nuopelnų visumos pagerbimo ir atminimo ženklas: Motiejus Kazimieras Sarbievijus 1621 m. *Akmens pašventinime*⁵³ taip pašlovina „Šviesiausiojo vaivados herbą“:

51 Greičiausiai XVII a. kurti poriniai fundatorių potretai vėliau pertapyti, Sofijos atvaizdo kiek sumažintas ir formatas; plg: Marija Matušakaitė, *Portretas Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje*, Tautos paveldo tyrimai, 2010, p. 114–115, 122, 129.

52 [Bonawentura Czarliński], *op. cit.*, p. 6.

53 *Sacra lithothesis in prima templi Magnae Virgini Matri dedicati erectione a patribus collgii Crosensis Societatis Iesu, liberalitate illustrissimi domini d. Ioannis Carolo Chodkiewicz... fundati auspiciato celebrata, ab eiusde[m] collegij Chokieviciani studiosa iuuentute descripta, et*

Skirtingi ginklai, Kryžiai, Grifas, Pasaga, trys upės, pluksnos
 Sutartinai skelbia CHODKEVIČIAUS Šlove.
 Jei padėsi bažnyčia tarp tiek herbų, matys
 Save KAROLIS Šlovinamą choro viduryje.⁵⁴

Matydamas savo herbus, Karolis pamatys pats save. Taip herbas – tarytum veidrodis, kuris parodo, koks asmuo yra iš tikrųjų, jis atstovauja ne tik pačiam asmeniui, bet ir jo gyvenimo turiniui tarytum savitas jo kilmės, geneologijos, profesijos, titulų, nuopelnų ir galios rentgenas. Sarbievijaus herbų vaizdiny patvirtina, jog herbinė figūra, atstovauja asmeniui, tiksliau jo istoriniam, nekintamam, amžinajam „aš“. Jono Karolio Chodkevičiaus Grifas su kalaviju⁵⁵ pirmą kartą panaudotas jo tėvo Jono Jeronimaičio Chodkevičiaus herbe, kai 1568 m. Žygimantas Augustas patvirtino jo grafo titulą, ir buvo pradėta Myšo-Šklovo linijos Chodkevičių heraldika. Joje grifas su kalaviju kaip pagrindinė figūra vaizduotas greta tradicinės strėlės ir kitų herbinių figūrų⁵⁶. Paties herbo su grifu kilmė – prūsiška, seniausias atspaudas datuojamas 1234 m., ankstyviausias įrašas – 1372 metais. Šiuo herbu ženklinosi apie 260 Lenkijos giminių. Bartolomiejus Paprockis 1578 m. knygoje *Dorybės lizdas, Lenkijos Karalystės ir Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės <...> riterių herbai* Jono Jeronimaičio Chodkevičiaus herbą taip komentuoja:

Šioji brangenybė [herbas] kap čia matai / turi būti raudonam lauke baltas grifas, laikantis kardą, prie jo – kitų senųjų namų [lizdų] herbai.⁵⁷

honorii eiusde[m] liberalissimi fundatoris oblata, Vilnae: typis Academicis Societatis Iesu, 1621. Istoriografijoje sutinkami skirtingi šio odžių ir epigramų rinkinio pavadinimo vertimai į lietuvių kalbą, pavyzdžiui, Sigitas Narbutas jį verčia: „Šventas kertinio akmens dėjimas, pradedant iškilmingai pašventintą tėvų iš jėzuitų Kražių kolegijos Didžiosios Mergelės Motinos statybą“; Sigitas Narbutas, *op. cit.*, p. 293.

⁵⁴ Motiejus Kazimieras Sarbievijus, *Akmens pašventinimas (Sacra lithothesis)*, iš lotynų k. vertė, įžanginį straipsnį ir komentarus parašė Skirmantė Šarkauskienė, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2009, p. 39.

⁵⁵ Alfred Znamierowski, *Herbarz rodowy. Kompendium*, Warszawa: Świat Książki, 2004, p. 105.

⁵⁶ XVI a. ji gyvavo greta Supraslio ir Berastavicos linijų; žr. Genutė Kirgienė, *op. cit.*, p. 217.

⁵⁷ [Bartosz Paprocki], *Gniazdo cnoty: zkąd herby rycerstwa sławnego Krolewstwa Polskiego, Wielkiego księstwa Litewskiego, Ruskiego, Pruskiego, Mazowieckiego, Zmudzkiego y inszych Państw do tego Krolewstwa balezacych Książat y Panow początek swoy maią*, Kraków, 1578.

Tad asmeninis herbas suburia ir sudėsto visą grupę heraldinių figūrų, atitinkamai reprezentuojančių protėvių gimines, kurias jungia centrinė, dominuojanti, šiuo atveju – Grifo su kalaviju, figūra. Pranciškus Malkotas Jono Karolio Chodkevičiaus herbo epigramoje rašo:

Kiek karių numušė Chodkevičių Strėlė
 Ar kiek kraujais paplūdusių laukų išmynė [jų] Pasaga,
 Kiek tik dosnumo upių sutekėjo į vienuolynus,
 Kiek tik iškilo galingų pilių ir tvirtovių, –
 Visa tai Grifo narsa Kalaviju surašė
 Amžių amžiais ir pateikė tėvynei skaityti.⁵⁸

J. K. Chodkevičiaus Grifas su kalaviju suburia ir jungia visą grupę herbinių figūrų ir jų simbolizuojamas giminės dorybes – narsą ir kovingumą, dosnumą ir donatorystę. Rašydamas kalaviju jis kuria istoriją ir pateikia tėvynei skaityti. Būtent Grifo kalaviju surašytas tekstas – įamžinti J. K. Chodkevičiaus žygdarbiai – nušviečia ir nepertraukiamais garbingų kraujo ryšių saitais sujungia ir jo protėvius simbolizuojančias figūras, pirminius jo dorybių ir galios šaltinius.

Graikijoje grifas simbolizavęs budriąją jėgą, kovos troškimą, išdidumą, ant jo jodavęs Apolonas, jis saugodavęs auksą. Krikščionių mąstytojai šį erelio ir liūto hibridą interpretuoja kaip Jėzaus Kristaus dvejetainę žemiškosios ir dangiškosios prigimties simbolį, akcentuoja soliarinę-karališkąją erelio ir liūto simboliką. Dar Janas Dlugošas aprašė grifo kilmę ir reikšmę heraldikoje, juo rėmėsi minėtas Bartolomiejus Paprockis. Autorius primena legendinę erelio-liūto aukso sergėjimo priedermę ir ją aktualizuoja dvasinių dorybių puoselėjimo ir gynimo kontekste:

Nes kaip Grifas kalnus saugo, kuriuose jaučia esant aukso <...> taip šie drąsūs grifonai iš Lietuvos kunigaikštystės / saugo tėvynės kalnus tokiam lobiui / kuriame pati dorybė / o ne auksas glūdi / Dėl šio lobia Chodkevičiai mirti pasiryžę.⁵⁹

⁵⁸ Franciszek Malkot / Pranciškus Malkotas, *op. cit.*, p. 79.

⁵⁹ „Bo iako Gryff gor broni w ktorych czuje zloto <...> Tak ci mezni Gryffowie z księstwa Litewskiego / Bronia tych gor oyczystych dla skarbu takiego / w ktorym sie sama cnota / a nie zloto chowa / O ten skarb Chodkiewiczach umrzec chec gotowa“; Bartosz Paprocki, *op. cit.*, p. 1157. Šios knygos puslapis publikuotas: Genutė Kirkienė, *op. cit.*, il. 8.

Neretai XVII a. autoriai grifo (grifono) įvaizdį interpretuoja jį dekonstruodami, išskaidydami jį į erelį ir liūtą, aiškindami kiekvieno jų simboliką atskirai, o paskui jungdami į dinaminį, kintantį, metamorfozinį atvaizdą-ideją. Grifas, teigia B. Čarlinskis, – tai atvaizdas, sudarytas iš paukščio ir iš žvėries⁶⁰. Erelis – paukščių karalius, kuris nuo antikos laikų simbolizavo sielą, anapus keliaujančią mirusiojo vėlę. Jo skrydis į aukštybes lygintas su Kristaus žengimu į dangų. Heraldikos istorijoje erelis itin populiarus, anot A. G. Böcklerio:

Erelis – pluksnuočių karalius, kuris nemirskėdamas gali žvelgti į saulę, savo grobio niekad nepaleidžia, atsijaunina, gali aukščiausiai skraidyti ir iš paukščio skrydžio nuolat regi būsimos pergalės ženklus.⁶¹

Viduramžių bestiariumuose erelis gretintas su pirmuoju žmogumi Adomu: „jis sklando padebesiais, bet vos žemišką maistą išvysta, neria žemyn“⁶². Kita vertus, erelis – teisingos kovos, kovos su nuodėme ir žemiškomis silpnybėmis simbolis. Kita grifo dalis – liūtas – populiariausias gyvūnas Biblijoje, paminėtas 140 kartų, daugeliu atvejų siejamas su gėrį nešančia jėga, drąsa, o kartais ir su pražūtingu grėsmingumu⁶³. Senajame Testamente liūtas simbolizuoja Izraelio tautą. Pradžios knygoje Jokūbo testamente skaitome: „Judas yra tarsi jaunas liūtas; nuo grobio pakilai, mano sūnau! Jis priglunda, atsigula tarsi liūtas, tarsi žvėrių karalius – kas galėtų drįsti jį prikelti?“ (Pr 49, 9). Kita liūto reikšmė – nuodėmė⁶⁴. Tuo tarpu ramus, taikus liūtas yra vienas iš Rojaus elementų: kai Dievas nugalės velnią, liūtui nebereikės būti agresyviai. Liūto snukis – vienas iš apokaliptinio žvėries „veidų“. Apreiškime Jonui rašoma: „Žvėris, kurį mačiau, buvo panašus į leopardą; jo kojos tartum lokio kojos, o jo snukis – lyg liūto snukis“ (Apr 13, 2). Viduramžių bestiariumuose simboliškai interpretuojamas liūto miegas atmerktomis akimis, dėl šios savybės jis lyginamas su Kristumi, kuris, nors kūnu ir miega, iš tikrųjų budi. Liūtas interpretuojamas ir kaip Prisikėlimo iš mirusiųjų sim-

60 [Bonawentura Czarliński], *op. cit.*, 1622, p. 6.

61 Hans Biedermann, *Naujasis simbolių žodynas*, iš vokiečių k. vertė Vilius Gibavičius, Aleksandras Krasnovas, Václavas Mikailionis, Ona Pulkauninkienė, Vilnius: Mintis, 2002, p. 113.

62 *Ibid.*, p. 114.

63 Betgi tu, Viešpatie, / Nesitolink nuo manęs! / Mano stiprybe, skubėk man padėti! <...> Trauk mane iš liūto nasrų! (Ps 22).

64 Nedorėlis, kuris slapčiom sėlina lyg liūtas tankmėje. Jis tyko, kad pagrobtų vargšą, – čiumpa vargdienį ir velka į savo pinkles (Ps 10, 9).

bolis, nes tik gimę jaunikliai atrodo kaip negyvi, bet trečią dieną, kai suaugęs liūtas tėvas į juos kvėpuoja ar riaumoja, jie atgyja, analogiškai kaip Kristus, pašauktas Tėvo, trečią dieną prisikelia iš mirusiųjų; dėl šios analogijos liūtas laikytas savitu amžinybės agentu, pergalės prieš mirtį simboliu⁶⁵.

Svarbu akcentuoti, kad tokia heraldinė zoomorfija pamokslininkų tekstuose interpretuojama kaip savita „likiminė zoomorfija“ ne tik dėl pačios žvėrių / paukščių koduojamos simbolikos, jų asocijuojamų biblinių naratyvų, bet ir dėl plastinių sąsajų (panašybių) su jų atstovaujamo asmens išvaizda, jo kūno savybėmis⁶⁶.

B. Čarlinskis, greta heraldinės J. K. Chodkevičiaus reprezentacijos, pateikia ir žodinį jo portretą:

lenkta nosis, su tokia Platoną vaizduoja, tai išmintingiems priskiriama nosis, taip pat kovingiems žmonėms, *Arimaspes* vadinamiems.⁶⁷

Tai savaip kartoja ir kitas pamokslininkas, dominikonas Fabijonas Birkovskis penkeriais metais vėliau publikuotame Jono Karolio Chodkevičiaus laidotuvių pamoksle:

Turėjo tokią išvaizdą, kokią turėjo turėti Didysis etmonas; veidas jo iš pirmo žvilgsnio griežtas atrodė, pilnas didybės, iš ties marsiškas – su aukšta kakta, erelio nosimi – etmoniškojo garbingumo ženklų.⁶⁸

Autorių akcentuota J. K. Chodkevičiaus nosis – ne tik portretinis, bet kartu ir simbolinis, su grifo herbine figūra susietas veido bruožas. Literatūros istorikė Viktorija Vaitkevičiūtė savo XVII a. pamokslų apžval-

⁶⁵ Morten Stige, „The lion in Romanesque art, meaning or decoration?“, in: Tieteelliset artikkelit / TAHITI 04/2016, [interaktyvus], [žiūrėta 2019-04-12], <http://tahiti.fi/04-2016/tieteelliset-artikkelit/the-lion-in-romanesque-art-meaning-or-decoration/>.

⁶⁶ Tai lenkų mokslininkų nemažai analizuota kūno senojoje literatūroje tematika; žr. Ireneusz Szczukowski, „Ciało w badaniach nad polską literaturą dawną“, in: *Ciało w literaturze wieków dawnych. Literatura Copernicana*, 1 (9), 2012, p. 21; Patrycja Potoniec, *op. cit.*, p. 23–31.

⁶⁷ [Bonawentura Czarliński], *op. cit.*, p. 6.

⁶⁸ „Miał od Boga urodę taką / iaką miał miec Wielki Hetman; twarz iego surowa na pierwszym weywrzeniu była / maiestatu pełna / prawie Marsowa: ezola był wysokiego / nosa orlego / znak dostojenstwa Hetmanskiego“; [Fabian Birkowski], *Jan Karol Chodkiewicz & Ian Weyner; Wielmożni, Waleczni, Pobożni; Woiewodowie; Pamięcia pogrzebną wspomnieni od W. O. X. Fabiana Birkowskiego, zakoku Dominika s. Kazniedzieyskiego w Pismie Świętym doktora*, W Krakowie, w Drukarni Andzieia Piotrkowczyka, K. I. M. Typographa, Roku Panskiego, 1627, p. 2.

giniame tyrime taip pat cituoja šią Fabijono Birkovskio teksto vietą, pabrėždama, jog daugumoje kitų laidotuvių pamokslų tokio ypatingo dėmesio herojaus išvaizdai neskiriama⁶⁹. Nors detalūs herojų išvaizdos aprašymai reti ir XVII a. politinėje poezijoje⁷⁰, J. K. Chodkevičiaus atvaizdas ir šios rūšies literatūroje gana raiškus.

Tokių pamokslininkų dėmesį etmono veidui, tiksliau labai konkrečiai apibūdinamiems jo bruožams, galėtumėme sieti su XVI a. pabaigoje – XVII a. pradžioje aktualizuotais fizionomikos arba gamtos interpretavimo mokslais⁷¹. V a. antroje pusėje Hipokratas pastebėjo žmogaus charakterio ryšį su veido bruožais. Manoma, kad fizionomika domėjosi ir jos specifinėmis žiniomis naudojosi Pitagoras ir Sokratas. Tačiau vienas išsamiausių ir įtakingiausių traktatų apie fizionomiką – Aristotelio, jo nuopelnas tolesniam šios srities vystymuisi ženkliausias. Aristotelio fizionomika paremta ryšio tarp žmogaus kūno ir sielos prielaida. Veikale *Apie sielą* Aristotelis teigia:

Atrodo, kad ir visas sielos emocijos būsenas lydi tam tikri kūno reiškiniai, pavyzdžiui, pyktį, romumą, baime, gailestį, drąsumą, taip pat džiaugsmą, meilę ir neapykantą. Šioms emocijoms atsiradus, ir kūnas kažką patiria.⁷²

Anot jo, ryšys tarp kūno ir sielos yra neišvengiamas ir būtinas gyvybei pasireikšti:

Kaip iš lėlytės ir regėjimo susidaro akis, taip iš kūno ir sielos – gyvis. Taigi neabejotina, kad siela, jei tik ją galima skirstyti, neatskiriama nuo kūno, arba mažų mažiausiai neatskiriamas tam tikros jos dalys.⁷³

⁶⁹ Viktorija Vaitkevičiūtė, *LDK katalikiškas baroko pamokslas. Tarp Ars vivendi ir ars morendi*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2008, p. 146.

⁷⁰ Juliusz Nowak-Dłużewski, *Okolicznosciowa poezja polityczna w Polsce. Zygmunt III*, Warszawa: PAX, 1971, p. 291–303, 306–310; Dariusz Chemperek, „Jonas Karolis Chodkevičius – *Miles christianus* ir tėvynės gynėjas. Literatūros istoriko įvadas“ in: Franciszek Małkot, *op. cit.*, p. 62.

⁷¹ Fizionomistų darbas (*Physiognomics*) – *physis* (gamta) ir *gnomon* (interpretacija) – pažinti ir interpretuoti gamtą. Giovanni Battista della Porta pabrėžė, kad *gnomon* taip pat reiškia „taisyklę, tvarką“, jis sakė, kad tyrinėjant atskirą taisyklę arba normą ar gamtos tvarką, galima pažinti tam tikros sielos aistros (pasijos) priklausomybę nuo atitinkamos kūno formos“; Patrizia Magli, „The Face and the Soul“, in: *Fragments for a History of the Human Body*, ed. Michel Feher with Ramona Naddaff and Nadia Tazi, New York: Zone Books, 1989, p. 87.

⁷² Aristotelis, *Apie sielą*, iš graikų k. vertė Vosylius Sezemanas, Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla, 1959, p. 63.

⁷³ *Ibid.*, p. 88.

Kūno išvaizdą jis siejo su moralinėmis sielos vertėmis, o veido bruožų analize grindė vertybinę žmogaus charakterio klasifikaciją: stiprus / silpnas, išmintingas / kvailas, drąsus / bailus ir t. t.⁷⁴. Būtent Aristotelis apie žmones su „erelio nosimi“ teigė, jog jie kilnūs, tačiau plėšrūs. Tai perėmė ir kiti vėlesnių amžių fizionomistai. Susiformavo fizionomikos pseudomokslas, kuris išorinius žmogaus kūno ir veido bruožus moko skaityti kaip jo dorybių, polinkių, psichinės sąrangos ženklus⁷⁵. XVI a. pabaigoje Giambattista Della Porta (1535–1615) savo 1602 m. publikuotame, vėliau ne kartą perleistame veikalė *De humana Physionomia*⁷⁶ pasiūlė zoomorfiškai artikuliuotą žmogaus veidų tipologiją, kur žmogaus panašumas į tam tikrą gyvūną pranašauja atitinkamas jo savybes, šią tipologiją jis grindė dar ir istoriniais konkrečių asmenybių išvaizdos ir nuopelnų pavyzdžiais [7 il.].

Grįždami prie J. K. Chodkevičiaus išvaizdos aprašymų, galime pastebėti, jog dokumentinis fizionominis realizmas, nors ir sietinas su heraldine simbolika, būdingesnis laidotuviniams pamoksams, o ankstyvesnėje karo žygius šlovinančioje literatūroje šio etmono atvaizdas labiau idealizuotas, ne toks fizionominiu aspektu charakteringas, konstruojamas vos ne mitologinio pasakojimo lygmeniu. Pavyzdžiui, Laurencijaus Bojerio *Karolomachijsje* (1606) yra epizodas, kai po pergalės Flandrijos staklėmis audžiamas ir Babilono adata siuvas „Chodkevičiaus atvaizdas“ (*Effigies Chodkiewicziana*):

Čia su ginklais puikiais stovės Chodkevičius, vadas,
 Kūno galingo, stipraus, pečių plačių, raumeningų;
 Rįmtas, veido oraus, malonaus, bet kartu gana griežto;
 Jo kilmingam veide spinduliuoja dvasios didybė.
 Toji didybė darni, o šitas darnumas – toks retas.⁷⁷

⁷⁴ Jean-Jacques Courtine, Claudine Haroche, *Historia twarży wyrażanie i ukrywanie emocji od XVI do początku XIX wieku*, praełozył Tomasz Swoboda, Gdańsk: Słowo/obraz terytoria, 2007, p. 17.

⁷⁵ *Ibid.*, p. 27.

⁷⁶ VUB saugomas vėlesnis 1644 m. šios knygos egzempliorius: *Della Fisionomia dell'Hommo del signor Giovan Battista della Porta Napolitano Libri sei tradotti dal Latino, e dallo stesso Authore accresciuti di Figure...*, in Venetia: Presso Cristoforo Tomasini, 1612. Taip pat žr. <https://archive.org/details/iobaptistaeporta00port/page/84>.

⁷⁷ Laurencijus Bojeris, *op. cit.*, p. 149.

Herojaus ir jo šlovingų žygdarbių vaizdavimas audžiant kilimą sutinkamas ir kiek ankstesniame lotyniškame jėzuitų aplinkoje Mato Nevės Mikalojui Kristupui Radvilai Našlaitėliui skirtame 1604 m. kūrinyje „Radvilų kilimas“⁷⁸. Tad panašaus laikotarpio Vilniaus akademijos auklėtinių kuriami šlovingi atvaizdai buvo asocijuojami su prabangiu, daug darbo ir kantrybės reikalaujančiu tekstilės kūrinium – kilimu (*aulaeum*) arba, J. K. Chodkevičiaus atveju, audeklu (*textum*), kurį audžia Lietuvos vandenu karalienė Vilija ir jos dukros vilijadės. Tradicija vaizduoti istorinius, vertus įamžinti įvykius audžiamame kilime siejama su helenistine III a. pr. Kr. poezija⁷⁹, su Ovidijaus *Metamorfozėse* apdainuota Arachnės puikaus audimo, sukėlusio deivės Paladės pavydą ir kerštą, legenda. Arachnės rankų išsautame audinyje „išrašomos pasakos senos“⁸⁰ – legendinės antikinių dievų istorijos ir „vaizdas kiekvieno dievų <...> išėina kaip gyvas“⁸¹.

Didingas, galima sakyti, kosminis peizažinis Jono Karolio Chodkevičiaus portretas konstruojamas Pranciškaus Malkoto 1622 m. poemos dalyje „Grožio balsas“, pašvęstoje etmono išvaizdai:

Kakta iškili it koks debesis.
 Pilnas perkūnų, o abiejose akyse
 Smagiai žibėjo kiaurai veriantys vyzdžiai –
 Tikros kometų ir žaibų būstinės.
 <....>
 Skruostai putlūs, apskriti ir pailgoki,
 Ir primena kalvas, nudegintas mūšių ugnies,
 Nugultas dulkių. Barzda rusvai balta,
 Čekiškas vešlumas puslankiu nurėžtas.⁸²

P. Malkoto eilėse veido bruožai lyginami su dangaus kūnais, kosminiais reiškiniiais – debesimis, žibančiais perkūnais ir kometomis, ir čia pat asocijuojami su žemės kalvomis, jų nudegintais ugnies ir vešliais plotais.

⁷⁸ Eugenija Ulčinaitė, „Radvilų kilimas: barokinė didikų giminės prezentacija“, in: *Senoji Lietuvos literatūra*, kn. 40, 2015, p. 203–210.

⁷⁹ *Ibid.*, p. 207.

⁸⁰ Ovidijus, „Šešta giesmė, Arachnė 65–70“, in: *Metamorfozės*, iš lotynų k. vertė Antanas Dambrauskas, Vilnius: Vaga, 1990, p. 114.

⁸¹ *Ibid.*

⁸² Franciszek Malkot / Pranciškus Malkotas, *op. cit.*, p. 119.

Taip veidas tampa panašus į antropomorfizuotą mūšio lauko žemėlapi. Grįžtant prie B. Čarlinskio ir F. Birkovskio pamoksluose konstruojamų pomirtinių J. K. Chodkevičiaus atvaizdų, svarbu pabrėžti, kad konkrečių etmono veido bruožų charakteristikos čia formuojamos grifo herbinės figūros kontekste: erelio nosis, būdinga fantastinei figūrai herbe, tampa realiu, istoriškai paliudijamu paties Jono Karolio veido bruožu [8 il.].

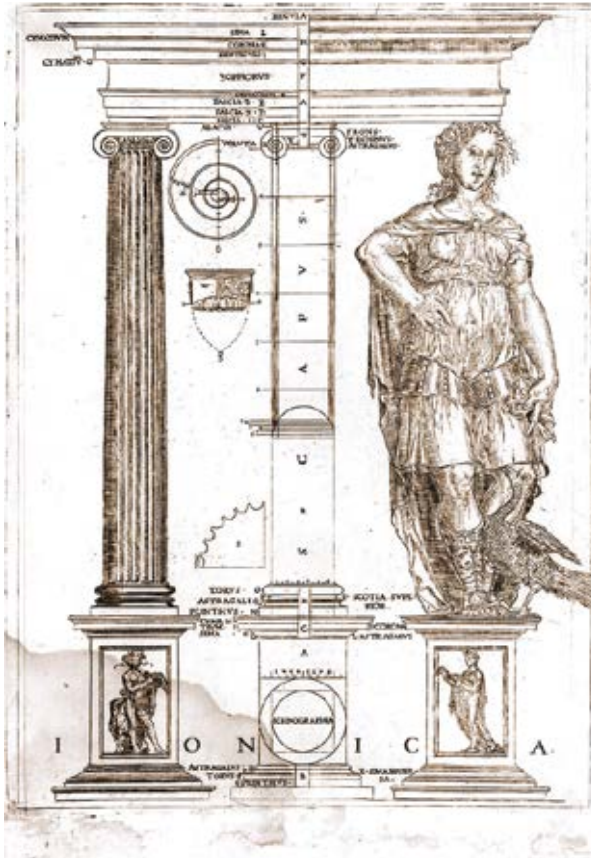
Tokiu būdu reiškiasi ir persipina J. K. Chodkevičiaus simbolinė heraldinė ir mimetinė portretinė reprezentacijos, atskleidamos universalų XVII a. asmens reprezentavimo būdų spektrą.

Herma: žmogus ir kolona

O hermos? Ar jas galima sieti su konkrečių asmenų reprezentacijomis, ar jas galima laikyti savitais portretais? Herma (gr. *hermae* – akmuo, uola) – tai akmeninis stulpas, kuris išsivystė iš graikų vaisingumo ir gyvulininkystės dievo Hermio vaizdavimo tradicijos ir ilgainiui tarnavo kaip riboženklis⁸³. Piemenų ir kaimenių globėjas vėliau buvo laikomas Olimpo dievų pasiuntiniu, sielų palydovu į mirusiųjų pasaulį, todėl jis tapo prekybos, keliautojų ir pirklių globėju. Romėnų mitologijoje Hermį atitiko Merkurijus, o teritorijų apsauga buvo patikėta militarinį aspektą įgijusiam dievui, vadintam Terminu. Jam atstovaujantis akmuo buvo laikomas Jupiterio šventykloje Kapitolijuje ir simbolizavo Romos valstybės sienų neliečiamumą. Tačiau terminai buvo statomi ir privačias valdas ženklinti. Ilgainiui susiformavo Termino kultas, sausio 23 d. buvo švenčiamos terminalijos, per kurias žmonės aukodavo saviems terminams – į duobę, iškastą greta sklypų ribas žyminčio akmens, pildavo medų, pieną ir kitas gėrybes, akmenį puošdavo gėlių vainikais. Ribas žyminčių akmeninių stulpų-statulų nevalia būdavo perkelti ar nustumti, išdrisę tai padaryti būdavo prakeikiami ir teisiami kaip nusikaltėliai⁸⁴. Romėnai šią hibridinę žmogaus-stulpo formą ėmė naudoti karvedžių, imperatorių ir kitų įamžinti vertų asmenų skulptūriniais portretams. Susiformavo skulptūrinio atvaizdo tradicija, kurioje vaizduojamo žmogaus galva ir dalis jo krūtinės (neapimant pečių ir rankų) jungiama su stačiakampiu stulpu.

⁸³ Seniausiomis hermomis laikyti stulpai su vyriškos lyties ženklų viršuje, vėliau viršutinėje dalyje būdavo iškalta Hermio galva; Aleksandra Veličkienė, *Antikos mitologijos žinynas*, Kaunas: Šviesa, 1995, p. 146.

⁸⁴ *Ibid.*, p. 274.

9.
 Ilustracija iš knygos: John Shute, *The First and Chief Graunde of Architecture*, London, 1563

An illustration from John Shute's book *The First and Chief Graunde of Architecture*, London, 1563

Rekomendacijose architektams Leonas Battista Alberti (1404–1472) hermas siūlo naudoti ne visuomeninėje, o privačioje architektūroje. Anot jo, gražiai atrodo, kai vietoj paprastų durų rėmų naudojamos hermų pavidalo atramos⁸⁵. Giorgio Vasari (1511–1574) pateikia štai tokią atraminių antropomorfinių figūrų apipavidalinimo rekomendaciją:

Jos gali būti padarytos kaip mergelės, satyrai, *putti*, ar kitos rūšies monstrai ar keisti (*bizarre*) dalykai, gimę jų [t. y. dailininkų] fantazijoje.⁸⁶

⁸⁵ Hubertus Günther, „Hugues Sambin and supporting figures in treatises and engravings of the Renaissance“, in: *Originalveröffentlichung in: Frommel, Sabine; Leuschner, Eckhard; Droguet, Vincent; Kirchner, Thomas (Hrsg.): Construire avec le corps humain: les ordres anthropomorphes et leurs avatars dans l'art européen de l'antiquité à la fin du XVIe siècle = Bauen mit dem menschlichen Körper: anthropomorphe Stützen von der Antike bis zur Gegenwart*, t. 1, Paris, 2018, p. 187.

⁸⁶ *Ibid.*, p. 190.

Pastebėtina, jog rekomenduojamų vaizduoti tipų pavyzdžiai pateikiami be jokios vertybinės ar reikšminės skirties – satyrai, *putti* ar monsturai, gimę dailininko fantazijoje... Hermos retai naudotos bažnyčių dekore, jų beveik nesutinkame altorių puošyboje, tačiau jos labai dažnos figūratyviame XVI–XVII a. baldų, ypač medinių kabinetų, lovų dekore⁸⁷, grafinėse knygų titulinių puslapių kompozicijose⁸⁸. Į šiaurę nuo Alpių ypač populiarios buvo Jacques'o Androuet du Cerceau ir Hanso Vredemano de Vrieso su dekorui naudotinių hermų pavyzdžių grafinės serijos⁸⁹ [9 il.]. 1560–1620 m., flamandų manierizmo ornamentikos ir skonio klestėjimo Šiaurės Europoje laikotarpiu, jų populiarumas buvo pasiekęs piką⁹⁰. Paskirtis daugiausia buvo dekoratyvinė, nors lenkų XVII a. architektūros teoretikas jėzuitas Bartolomiejus Natanielis Wąsowski savo pastabose apie bažnytinę ir pasaulietinę architektūrą hermas vadina „terminalais arba ribomis“, kurie žmogaus galvą turi, o vietoj kūno – stulpą, kartais užsibaigiantį ir pėdomis⁹¹. Vadinasi, hermos, kaip ribą ženklinančios figūros, prasmė buvo žinoma.

Hermos, ar terminai, kaip ir atlantai, kariatidės, jungia antropomorfinį pavidalą su architektūrine struktūra – kolona ar stulpu, ją artikuojančiu orderiu, dekoravimo, susijusio su vaizduojamojo charakteriu (vyras, moteris), jo temperamentu, globojančiomis planetomis – dievybėmis, sistema. Tai esminis klasikinės tradicijos, kuriai pagrindus padėjo Vitruvijaus architektūros teorija, bruožas. Sebastianas Serlio (1475–1554) savo veikaluose apie architektūrą dorėninį orderį asocijavu su Jupiteriu, Marsu ir Herkuliu, jonėninį – su Diana, Apolonu ir Bakchu, o korintinį priskyrė Vestai ir Mergelėms. Anglų architektas ir miniatiūristas Johnas Shute'as (m. 1563) Apoloną siejo su jonėniniu orderiu, Bakchą – su korintiniu. Hugas Sambinas (apie 1520–1601), architektas ir baldų dizaineris, drožybos meistras ir manieristinės ornamentikos pavyzdžių kūrėjas, taip pat jonėninį

87 Pavyzdžiai, Alberto ir Viktorijos muziejaus rinkiniuose saugoma ažuolinė 1590–1600 m. lova, kurios terminų pavidalo figūros sukurtos pagal Hanso Vredemano de Vrieso pavyzdžius; *Design & the Decorative arts. Britain 1500–1900*, ed. Michael Snodin and John Styles, V&A Publications, 2001, p. 48–49.

88 Hubertus Günther, *op. cit.*, p. 187–188.

89 *Ibid.*, p. 189.

90 *Design & the Decorative arts*, p. 77.

91 Bartolomiej Nataniel Wąsowski, „Kallitektoniki, albo o piękności architektury kościelnej i świeckiej krótkiego zebrała księga jedna, 1678“, in: *Teoretycy, historiografowie i artyści o sztuce 1600–1700*, wybrał i opracował Jan Białostocki, redakcja naukowa i uzupełnienia Maria Poprzęcka i Antoni Ziemia, Gdańsk: Obraz/słowo terytoria, 2009, p. 408.

orderį siejo su Apolonu⁹². Šiame kontekste įdomu pastebėti, kad B. Čarlinskis minėtame laidotuvių pamoksle J. K. Chodkevičiaus asmenį sieja ne tik su heraldiniu jo atstovu grifu, bet ir su antikiniu grifų globėju Apolonu:

Pagoniškoji Senovė Grifus Apolonui pašvėsdavo / todėl ir ant Imperatoriaus Gale-
no monetos iškaldintas Grifas su užrašu: *Apolloni confesrat Augustus* / Apolonui
skiria Augustas. Juose Apolonas buvo laikomas nemirtingu ir visada jaunu dievu,
jį vadindavo *Imber bis Apollo* / be dėmės Apolonas <...> taip ir Maloningas Jonas
Karolis dėl savo tvirto tikėjimo, krikščioniško gerumo, pagyvinto fundacijomis ir
aukomis Dievo garbei ir jo tarnų išlaikymui, nemirtingas gyvena Danguje.⁹³

Cituotas pavyzdys rodo, kad J. K. Chodkevičiaus ir grifo ryšys nėra baigtinis, jis sietinas ir su kitomis figūromis. Viena jų – Apolonas, o pastarasis, kaip matėme, siejasi ir su atitinkamu architektūros orderiu. Gražus sutapimas, jog būtent jonėninio (apoloniškojo) orderio kolonomis apipa-vidalintos Kretingos bažnyčios – Chodkevičių šeimos mauzoliejaus – durys.

Kolona XVII a. literatūroje – šlovės, vertybės ar dorybės metafora. Viename iš vadinamosios „politinės poezijos“ kūrinų, būtent Simono Slaskio „Atminimas, arba nemirtingumo kolonos“, išskiriami trys Jono Karolio Chodkevičiaus – „lietuviškojo Achilo“ – bruožai (karingumas „Marsas“, išmintis „Pallas“ ir garbė), kalbėjimas apie juos prilygsta kolonų (t. y. atminčiai skirtu paminklo) statybai⁹⁴.

Kretingos bažnyčios durų ikonografinės programos kontūrai

Žiūrint į panašaus laiko, t. y. XVII a. 1–2 deš., skulptūrą, labiau išlikusios akmentašybos pavyzdžius, galima išvelgti Kretingos bažnyčios durų drožybos bendrumą su Willemo van den Blockės kūryba. 1591 m. jo

⁹² Hubertus Günther, *op. cit.*, p. 189.

⁹³ „Starożytność zas Poganska Gryffów Apollinowi poświęcała / stąd na moniecie Galena Cesarza wybity był Gryff z napisem: Apolloni confesrat Augustus, Apolonowi poświęca August. A u nich Apollo niesmiertelnym bo Bogiem zawsze młodym bo go zowie *Imber bis Apollo*: Bez zbrodni Apollo / u nas zas Słońce to iest które roswieciwszy / wszystkich nam rzeczy farby ukazuie. Tak Jasnje Wiel. Jan Karol... za wiarę Katolicką nienaruszaną / a dobroscą chrzescianką ozywioną za fundacye y Legata na częs Bożą y slug jego wychowanie .... zyie niesmiertelnym w Niebie; [Bonawentura Czarliński], *op. cit.*

⁹⁴ Simon Ślaski, *Pamiętka albo Kolumny niesmiertelni WPP Janowi Karolowi Chodkiewiczowi...y cnemu Rycerstwu Polskiemu y Litewskiemu. Nad ksiązięty Sudermanskim y Lunenkurskim...1605 w Inflantach pod Kirgholmem otrzymane...*, w Wilnie, 1606 ?, nuplėsta titulinio puslapio dalis.

10.
Liepsnojanti liūto galva,
dekoruojanti šoninius
cokolius, Kretingos bažnyčios
pagrindinio įėjimo durų
fragmentas, Jolantos
Klietkutės nuotrauka, 2019

Lion's head in flames, part of
a decor on the side plinths,
Kretinga church, main
entrance door fragment

11.
Theodor Galle, Joan Galle,
Johan Wierix, *Aeternitatis*,
vario raižinys, Joannis Davido
Veredicus Christianum
ilustracija

Theodor Galle, Joan Galle, and
Johan Wierix, *Aeternitatis*,
copper etching, an illustration
for Joannis David's *Veredicus
Christianum*

sukurta Eduardo Blemkės epitafija Gdansko Švč. Mergelės Marijos bažnyčioje siejasi panašia iki pusės dengiamų ornamentiniu ažūru kolonų plastika, taip pat visos orderinės struktūros proporcijomis. Hermų motyvai ir kai kurios kitos dekoratyvinės detalės artimos Willemui van den Blockei ar jo aplinkai priskiriamam Stanislovo Radvilos antkapiniam paminklui Vilniaus Bernardinų bažnyčioje⁹⁵, sukurtam 1619–1623 metais. Beje, su šio menininko vardu siejamas ir Tytuvėnų Bernardinų bažnyčioje išlikęs Andriejaus Valavičiaus antkapis⁹⁶. Šių sąsajų pagrindimas ar kvestionavimas – tolesnių tyrimų perspektyva. Kita galima analogijų paieškos kryptis – panašaus laiko Švedijos ir Prūsijos dekoratyvinė medžio drožyba, pavyzdžiui, Žygimanto III Vazos dvaro meistro Chisterssono Horno, dirbusio Prūsijoje iki 1627 m., darbai, kitų meistrų, dayvavusių ir garsiojo Vazų laivo ankstyvajame, manieristiniame apipavidalinimo etape, kūryba⁹⁷.

Dabartiniame tyrime „prisitraukę“ senosios raštijos ir dailės praktikuojamas asmens reprezentavimo strategijas, jų naudojamas „medijas“ (portetas / herbas, pamokslas / portalas), grįžkime prie Kretingos bažnyčios durų. Kas gi jose vaizduojama? Ar atpažįstami segmentai jungiasi į tam tikrą sistemą, vadinamąją ikonografinę programą?

Analizuojant pagrindinių bažnyčios durų dekoru kompozicijos schemą, galima išskirti tris horizontalias dalis. Viršutinėje – Chodkevičių herbai: dešinėje pusėje komponuojami Jono Karolio, kairėje – Sofijos, vertikaliai skaidant ornamentuotą karnizą įkomponuoti reljefiniai Kristaus (dešinėje), Marijos (kairėje) atvaizdai, o centre – kerubo galvutė; jau šioje dalyje labai aiškiai išskirtos tradicinės vyriškoji (Jėzaus / Karolio) ir moteriškoji (Švč. Mergelės Marijos / Sofijos) pusės. Viduriniąją dalį vertikaliai skaido trys kolonos, durų dešiniajame sparne įkomponuota Jėzaus monograma, o kairiajame – Marijos monograma. Jėzaus vardo monograma – gana dažnas bernardinės ikonografijos motyvas, kuriuo ženklindavo duris, vartus. Durys ir vartai simbolizuoja patį Kristų: „Aš esu vartai, jei kas eis per mane, bus išgelbėtas“ (Jn 10, 9). „Iš tiesų, iš tiesų sakau

⁹⁵ Marija Matuškaitė, *Išėjusiems atminti. Laidosena ir kapų ženklavimas LDK*, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2009, p. 126–135.

⁹⁶ *Ibid.*, p. 139. Willemui van den Blockei priskiriamas ir ypač didingas Jonušo ir Susanos Ostrogiškių antkapis Tarnuvo bažnyčioje.

⁹⁷ Johan Eriksson, „Vasa bildvärld – myt, historia och visuell retorik“, in: *Skulpturerna på Vasa en berättelse om makt*, red. Anna Maria Forssberg, Vasamuseet/Statens maritima och transporthistoriska museer och forfattarna, 2020, p. 27–41.

jums: aš avių vartai“ (Jn 10, 8). Šie Naujojo Testamento žodžiai buvo įrašyti Konstantinopolio Sofijos soboro vartuose, vėliau, remiantis šiuo palyginimu, šventovės vartai buvo analogizuojami su Rojaus vartais, nes pro juos galima įžengti tik kartu su Kristumi, per Kristų⁹⁸. Su vartais metaforizuojama ir Dievo Motina, ji suvokiama kaip kelias į dangų, kurį simbolizuoja Bažnyčia, vadinama Dangaus vartais (*Porta Coeli*)⁹⁹. Taip durų sparnų monogramos tarytum ženklina visą už jų atsiveriančią šventovę kaip Jėzaus ir Marijos namus. Po monogramomis paliktos „T“ pavidalo erdmės, kuriose, kaip minėta, greičiausiai buvo įkomponuoti tapyti paveikslai (drobės). Atsižvelgiant į bažnyčios titulą, galima kelti prielaidą, kad duris puošė Apreiškimo scenos diptichas. Apatinę dalį artikuluojančios vertikalios atramos apipavidalintos kaip hermos, cokolinės šoninės dalys papuoštos liepsnojančių liūtų galvų reljefais, centrinė cokolinė dalis – augalų vaizduojančiu reljefu.

Bažnyčios pagrindinių durų drožyboje liūtų galvos reprezentuoja tradicinius šventyklos sargus (liūtšunius), dažnai sutinkamus šventovių portalų dekore, savo simbolika pabrėžiančius slenksčiui būdingą perėjimo, erdvių ir laikų susidūrimo reikšmę. Tai grindžia grafinė liūto galvos motyvo analogija, sutinkama tarp 1601 m. jėzuitų autoriaus Joanniso Davido veikalo *Veredicus Christianus* iliustracijų: Theodooro Galle'o, Joano Galle'o, Johano Wierixo raižinyje vaizduojama liepsnojanti liūto galvutė lydima įrašo „Amžinybė“¹⁰⁰ [10, 11 il.]. Be to, leidinyje sutinkami ir analogiški Kretingos durų drožybai rožinio karoliukų su kutais motyvai [12 il.]. Tad galima prielaida, kad Kretingos durų kūrėjas rėmėsi šiais ar analogiškais raižiniais, plitusiai per jėzuitų veikalus.

Herbai viršutinėje pagrindinių bažnyčios durų dalyje – simbolinė, tačiau labai tiksli, apibrėžta J. K. Chodkevičiaus ir jo žmonos Sofijos reprezentacija, savita jų kūno medija. Hermos šią bažnyčios fundatorių idėją

⁹⁸ Margaret English Frazer, *op. cit.*, p. 162.

⁹⁹ Jan Białostocki, „Drzwi śmierci: Antyczny symbol grobowy i jego tradycja“, in: *Symbole i obrazy w świecie sztuki*, Warszawa, 1982, p. 167. Švč. Mergelės Marijos „Dangaus vartų“ titulas minimas Efezo Visuotinio Bažnyčios susirinkimo (413 m.) aktuose, remiantis pranašo Ezekielio žodžiais apie šventyklos vartus, kurie liks uždaryti ir niekas pro juos neįeis, nes „Viešpats, Izraelio Dievas įėjo pro juos“ (Ez 44, 1–3).

¹⁰⁰ 1606 m. Joanniso Davido knygos *Veredicus Christianus* leidimas fiksuojamas ir Chodkevičiaus funduotos Kražių jėzuitų kolegijos bibliotekoje. Žr.: *Buvusios Kražių kolegijos knygų sąrašas, 1803*, parengė Darius Antanavičius, d. 1: *Sąrašas*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2017, p. 32.

12.
Joannis David, *Veredicus Christianus*, 1601, titulinis puslapis

Joannis David, *Veredicus Christianus*, 1601, title page

tarytum atbaigia, bet kartu ir išplečia, primena Simono Slaskio Chodkevičiaus dorybių (Karingumo, Išminties ir Garbės) palyginimą su kolonomis¹⁰¹.

Hermos apsuptos išraiškingais rožinio vėriniais, šoninėse dalyse jie pasibaigia kutais, o centrinėje – kryželiu. Rožinis – bernardinų nuolat nešiojama (prie juosmenį juosiančios virvės tvirtinama) devocionalija. Šioje vietoje galima prisiminti, kad Kretingos Bernardinų bažnyčia buvo statyta kaip Chodkevičių šeimos mauzoliejus, ir bernardinų globa šiai bažnyčiai galėjo būti pasirinkta neatsitiktinai, nes būtent jie buvo laikomi pašauktaisias melstis už mirusiuosius¹⁰². Galima prielaida, jog pagrindines Kretingos bažnyčios duris puošiančios trys hermos – nuoroda į tris simbolines Rožinio dalis: džiaugsmingąją, kančios ir šlovingąją. Tad trys hermos Kretingos bažnyčios duryse – simbolinės trijų Rožinio maldos dalių, jos emocijų plotmių, kurios XVII a. vizualinėje kultūroje perteikiamos įvairiausiai pavidalais¹⁰³, personifikacijos. Ar šios trys Rožinio dalys papildomai koduoja dar ir Chodkevičių vaikus – atviras klausimas. Tuomet J. K. Chodkevičiaus žento J. S. Sapiegos atvaizdas sutaptų su džiausmingąja, dukros – su skausmingąja (ji išskirta

¹⁰¹ Simon Ślaski, *op. cit.*, p. 2.

¹⁰² Rūta Janonienė, *Bernardinų bažnyčia ir konventas Vilniuje*, Vilnius: Aidai, 2010, p. 403.

¹⁰³ Pavyzdžiui, skirtingų augalų triptiku; Jutta Seibert, *Leksykon sztuki Chrześcijańskiej*.

13.

Trys hermos, Kretingos bažnyčios pagrindinio įėjimo durų fragmentas, Jolantos Klietkutės nuotraukos, 2020

Three hermas, a fragment of the main entrance door of the Kretinga church

ir kryželiu), o vėlionio sūnaus Chrizostomo – su garbingąja Rožinio dalimi [13 il.]. Galima spėti, kad hermų *trio* nurodo šeimą – patį J. K. Chodkevičių, jo žmoną Sofiją (mirusią, todėl išskirtą kryželiu) ir vienintelę gyvą jų atžalą dukrą Oną Scholastiką garbingojoje Rožinio dalyje. Tačiau panašu, kad šios hermų pavidalo dalys nėra susietos su konkrečiomis asmenybėmis, greičiau su vertėmis, idėjomis ar net užduotimis¹⁰⁴. Jas galima interpretuoti ne tik kaip Rožinio maldos dalis, bet ir kaip bendros maldos steigėjus, dalyvius, primenančius Kristaus žodžius: „Kur du ar trys susirinkę mano vardu, ten ir aš esu tarp jų“ (Mt 18, 20). Šie trys „konceptualieji personažai“ tarsi pačios Bažnyčios stulpai remiasi į liepsnojančių liūtų paženklintus cokolius – amžinybės pamatus ir laiko pagrindinį bažnyčios turinį – Jėzaus ir Marijos monogramomis vainikuojamą Naujojo Testamento įvykį – galbūt neišlikusią titulinę Viešpaties Apreiškimo Švč. Mergelei Marijai sceną.

¹⁰⁴ Bažnyčių vartuose pavaizduotos figūros dažnai iliustruoja užduotis, kurias reikia atlikti, kad pelnytum Dievo malonę ir ramybę; Hans Biedermann, *op. cit.*, p. 469.

Išvados

Tyrime nustatyta, kad kai kurie Kretingos bažnyčios durų drožybės motyvai – liepsnojančios liūto galvos, rožinio vėriniai su kutais – artimi Theodooro Galle'o, Joano Galle'o, Johano Wierixo *Aeternitatis* vario raižiniams, iliustruojantiems 1601 m. Joanniso Davido knygą *Veredicum Christianum*. Tai leidžia daryti prielaidą, jog toliau ieškant analogijų panašaus pobūdžio šaltiniuose galima rekonstruoti šių unikalių drožybės kūrinių ikonografinę programą ir formų ištakas, patikslinti jų sukūrimo aplinkybes.

Tyrimas parodė, kad XVII a. pirmųjų dešimtmečių vizualinėse ir verbalinėse asmens reprezentacijose raiškus vaidmuo tenka įvairioms hibridinėms struktūroms. Pavyzdžiui, asmeniui atstovaujantis herbinis skydas, savaime būdamas hibridinė struktūra, sudaro naujas hibridines sąjungas – visų pirma su kita asmens reprezentacija – portretu – kita jo kūno medija. Taip pat ir su jo išpažįstamomis, propaguojamomis, ginamomis ar kuriamomis vertybėmis ir jų reprezentacijomis.

Analizuoti rašytiniai šaltiniai atskleidė asmens literatūrinio portreto prigimtinių ryši su jo herbo figūromis. J. K. Chodkevičiaus Grifas organiškai įsiliesia į pamokslininkų kuriamus naratyvinius etmono išvaizdos aprašymus, dalijasi tais pačiais, ypač aristotelinėje fizionomikos tradicijoje išskirtais bruožais, pavyzdžiui, kilnumą ir plėšrumą ženklinančia „erelio nosimi“. Tačiau XVII a. reprezentacinėje dailėje, skirtingai nei literatūroje, toks hibridiškumas neaptinkamas: asmuo portrete reprezentuojamas mimetiniu būdu – portrete ir simboliniu (šiuo atveju zoomorfiniu) būdu, o herbe – simboliniu. Šias dvi skirtingas ir atskiras medijas gali jungti viena architektūrinė erdvė (pavyzdžiui, bažnyčia), viena architektoninė sistema (antkapinis paminklas, portalas, baldai ir pan.). Klausimas, ar pats asmuo gali būti reprezentuojamas tokioje hibridinėje struktūroje kaip herma, terminas, kariatidė ar atlantas?

Dekonstruojant Lietuvos meno istorijos diskurse įsigaliojusią menotyriminkės M. Matušakaitės iškeltą konkrečių asmenų identifikacijos prielaidą Kretingos bažnyčios durų hermoje, prieita prie išvados, jog panašybės principas ir biografinių faktų sąsajos negali argumentuoti hermų kaip konkrečių asmenų atvaizdų. Tyrime patvirtinta ir kontekstualizuota

bažnyčios fundatorių J. K. Chodkevičiaus ir S. Chodkevičienės reprezentacija viršutiniame duris puošiančių herbų skydų segmente, iškelta prielaida, kad durų apatinę dalį apipavidalinančios trys hermos atitinka tris Rožinio maldos dalis, tačiau gali simbolizuoti ir maldininkų bendruomenę, bendrą malda (Mt 18, 20) ir pačią Bažnyčią.

Antropomorfinius atvaizdus Kretingos bažnyčios dekoru sistemose ikonografiniu požiūriu sudaro atpažįstami tradiciniai šventųjų atvaizdai (Jėzaus, Marijos ir kerubų galvutės) ir žmonių-kolonų hibridinės figūros (vyro ir moters – atlanto ir kariatidės – atraminės figūros zakristijos duryse ir hermų triptikas pagrindinių bažnyčios durų dekoru sistemoje). Jų paskirtis ne tik dekoratyvinė, jie akivaizdžiai koduoja dedikuojamo ar didaktinio pobūdžio pranešimą.

Zakristijos duris apipavidalinančių stambiais rožinio vėriniais juosiamų ir į volutas bei manieristines „sąsagas“ peraugančių atlanto ir kariatidės figūrų ikonografiniai šaltiniai ir jų konkretnė reikšmė straipsnyje liko nenustatyta. Akivaizdu, jog šių durų dekoru kompozicijoje, kurios viršutinę dalį puošia Jėzaus monograma ir kerubų galvutės, o šoninės figūros-kolonos remiasi į augalų pumpurais ir liūto galvomis (gyvybės ir mirties-amžinybės simboliais) apipavidalintus cokolius, formuojamas tikėjimo ir maldos konceptas. Tai raišku ir pagrindinių bažnyčios durų drožyboje, jos ikonografinės programos kontūruose.

Gauta ——— 2020 02 04

Šaltiniai

- Sofijos Chodkevičienės testamentas, 1618, in: LMAVB, f. 264, b. 1263.
- Aristotelis, *Apie sielą*, iš graikų k. vertė Vosylius Sezemanas, Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla, 1959.
- [Birkowski Fabian], *Jan Karol Chodkiewicz & Ian Weyner; Wielmożni, Waleczni, Pobożni; Woiewodowie; Pamięcia pogrzebną wspomnieni od W. O. X. Fabiana Birkowskiego, zakonu Dominika s. Kazniedzieyskiego w Pismie Świętym doktora*, W Krakowie: w Drukarni Andrzeia Piotrkowczyka, K. I. M. Typographa, Roku Panskiego, 1627.
- Bojeris Laurencijus, *Karolomachija*, iš lotynų k. vertė Benediktas Kazlauskas, Vilnius: Vaga, 1992.
- [David Joannis], *Veredicus Christianus. Auctore P Ioanne David, sacerdote Societatis Iesu*, Antverpiae: Ex Officina Plantiniana, apud Ioannem Moretum, 1601, [interaktyvus], [žiūrėta 2019-04-04], <https://archive.org/details/veredicvschristi00davi/page/n6/mode/2up>.
- „Duryš (2)“, in: *Kultūros vertybių registras*, Vilnius: Kultūros paveldo departamentas prie Kultūros ministerijos, [b. d.], [interaktyvus], [žiūrėta 2016-04-19], [žiūrėta 2019-03-20], <http://kvr.kpd.lt/#/static-heritage-detail/088e823b-de82-4a0c-91a7-b1b-de72b9d63>.
- [Czarliński Bonawentura], *Kazanie na pogrzebie ... Jana Karola Chodkiewicza, ... woiewody Wileńskiego, Korony Polskiej przeciw Osman sultanowi, a W.X.L. hetmana najwyższego ...: miane w Ostrogu, w kosciele farskim / przez Bonawenture Czarlińskiego, zakonu Franciszka S.Oycow Bernardynow, kaznodzieie Wilenskiego r.p 1622 d. Novemb. 16*, W Wilnie: typ. Acad. S.I., 1622.
- [Grądzki Andrzej, Grącki Jędrzej Rawicz, Grondzki], *Kazanie na pogrzebie zacney pamięci J W. JM. Paniey Zophiey z Mielca Chodkiewiczowey Woiewodziney Wileńskiej Hetmanowey najwyższy Wielkiego X. Litewskiego &c. &c. miane przez X. Andrzeja Grądzkiego zakonu Franciszka Su. OO. Bernardynów na ten czas Guardiana Kowieńskiego w kościele tegoż Zakonu w Kretyndze 4 Julii R. P. 1619*, w Wilnie: w drukarni Akademickiey Soc. Jesu, 1619.
- [Grądzki Andrzej], *Kazanie na pogrzebie sławney pamięci ... Hieronyma Chryzostoma Chodkiewicza, hrabie ze Szklowa, ... / miane przez x. Andrzeia Grąckiego Zakonu Franciszka Ś. Oycow Bernardynow, kaznodzieie Wileńskiego, w kościele tegoż zakonu w Kretindze 18. Marca, roku 1614*, w Wilnie: w drukarni Leona Mamonicza, [1614].
- [Hasius Jakub], *Kazanie na dzien naznaczony pogrzebowi... Iana Karola Chodkiewicza... woiewody Wilenskiego... / miane w Nieświeżu w kościele Societatis Iesu przez Iakuba Hasiusza... 1622 dnia novemb. 16*, [Vilnius: Akademijos spaustuvė, 1622].
- Hymenodora Honore et Gloria internunciis almae Academiae Vilnensis nomine illustrissimis sponsis d.d. Ioanni Stanislao Sapieha...atque Annae Chodkiewicæ... oblata [anno 1620]*, Vilnae: typis Academiae S. I., 1620.
- Malkot Franciszek / Pranciškus Malkotas, *Tureckich i iflanskich wojen o sławnej pamięci Janie Karolu Chodkiewiczu glos / Karu su turkais ir Livonijoje balsas apie šlovingo atminimo Joną Karolį Chodkiewiczū*, parengė Darius Antanavičius, Darius Chemperek, Eglė Patiejūnienė, vertė Eglė Patiejūnienė, Warszawa: Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego, 2016, p. 78–155.
- Menestrier Claude-Francois, „Badania nad herbami, 1683“, in: *Teoretycy, historiografowie i artyści o sztuce 1600–1700*, wybrał i opracwał Jan Białostocki, redakcja naukowa i uzupełnienia Maria Poprzęcka i Antoni Ziemba, Gdańsk: Obraz/słowo terytoria, 2009, p. 108–109.
- Ovidijus, „Šešta giesmė, Arachnė“, in: *Metamorfozės*, iš lotynų k. vertė Antanas Dambrauskas, Vilnius: Vaga, 1990, p. 112–178.

- [Paprocki Bartosz], *Gniazdo cnoty: zkąd herby rycerstwa sławnego Królestwa Polskiego, Wielkiego księstwa Litewskiego, Ruskiego, Pruskiego, Mazowieckiego, Zmudzkiego y inszych Państw do tego Królestwa balezacych Książąt y Panow początek swoy maia*, Kraków, 1578.
- [Porta della Giovan Battista], *Della Fisionomia dell'Hvomo del signor Giovan Battista della Porta Napolitano Libri sei tradotti dal Latino, e dallo stesso Authore accresciuti di Figure...*, Venetia: Presso Cristoforo Tomasini, 1612, [interaktyvus], [žūrėta 2019-03-13], <https://archive.org/details/iobaptistaeporta00port/page/84>.
- Sacra lithothesis in prima templi Magnae Virgini Matri dedicati erectione a patribus collgii Crosensis Societatis Iesu, liberalitate illustrissimi domini d. Ioannis Carolo Chodkiewicz... fundati auspicio celebrata, ab eiusde[m] collegij Chokieviciani studio sa iuuentute descripta, et honori eiusde[m] liberalissimi fundatoris oblata*, Vilnae: typis Academicis Societatis Iesu, 1621.
- Sarbievijus Motiejus Kazimieras, *Akmens pašventinimas (Sacra lithothesis)*, iš lotynų k. vertė, įžanginį straipsnį ir komentarus parašė Skirmantė Šarkauskienė, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2009.
- Sarbievijus Motiejus Kazimieras, *Maršalo lazda parodyta laidojant LDK maršalą Joną Stanislovą Sapiegą*, vertė Eugenija Ulčinaitė, sudarė Viktorija Vaitkevičiūtė, Vilnius: Lietuvos literatūros ir tautosakos institutas, 2017.
- Schema parentalium summae spei adolescenti illustrissimo domino d. Hieronymo Chryostomo Chotkiewicz / a studiosa iuuentute Academiae Vilnensis Societatis Iesu, pridie Calend. Aug. anno 1613 datorum ... Ioanni Carolo Chotkiewicz comiti in Bychow ... consecratum*, Vilnae: apud Iosefum Karcanum, 1614.
- [Ślaski Simon], *Pamiętka albo Kolumny nieśmiertelności WPP Janowi Karolowi Chodkiewiczowi...y enemu Rycerstwu Polskiemu y Litewskiemu. Nad książęty Sudermanskim y Lunenkurskim...1605 w Inflantach pod Kirgholmem otrzymane...*, w Wilnie, 1606.
- [Rochavičius Stanislovas], „Kunigo Stanislovo Rochavičiaus pamokslas mirus šventos atminties šviesiajai Dauggalei Poniai Sofijai iš Mielco Chodkevičienei, Šklovo ir Bychovo grafienei, Vilniaus vaivados, LDK etmono žmonai. Vilniuje Šv. Kotrynos Benediktinų ordino vienuolių bažnyčioje 1619 metų gegužės 22 dieną, Vilniuje išleido Juozapas Karcanas“, in: Sarcevičienė Jolita, *Lietuvos didikės proginėje literatūroje. Portretai ir įvaizdžiai*, Vilnius: Versus Aureus, 2005, p. 374–404.
- Wąsowski Bartłomiej Nataniel, „Kallitektoniki, albo o piękności architektury kościelniej i świeckiej krótkiego zebrana księga jedna, 1678“, in: *Teoretycy, historiografowie i artyści o sztuce 1600–1700*, wybrał i opracował Jan Białostocki, redakcja naukowa i uzupełnienia Maria Poprzęcka i Antoni Ziemia, Gdańsk: Obraz/słowo terytoria, 2009, p. 404–412.

Literatūra

- Adomonis Tadas, Klemensas Čerbulėnas, *Lietuvos TSR dailės ir architektūros istorija*, t. 1, Vilnius: Mokslas, 1987.
- Aleksandravičiūtė Aleksandra, „Teorinės ornamentikos tyrimų priegijos: nuo Immanuelio Kanto iki Jurgio Baltrušaičio“, in: *Ornamentas: XVI–XX a. I pusės paveldo tyrimai*, sud. Aleksandra Aleksandravičiūtė, Vilnius: Lietuvos kultūros tyrimų institutas, 2014, p. 10–32.
- Antanavičius Darius, „Jonas Karolis Chodkevičius: kelias į karvedžio šlovę. Istoriko įvadas“, in: Małkot Franciszek / Pranciškus Malkotas, *Tureckich i iflanskich wojen o sławnej pamięci Janie Karolu Chodkiewiczzu głos / Karų su turkais ir Livonijoje balsas apie šlovingo atminimo Joną Karolį Chodkevičių*, parengė Darius Antanavičius, Darius Chemperek, Eglė Patiejūnienė,

- vertė Eglė Patiejūnienė, Warszawa: Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego, 2016, p. 7–26.
- Białostocki Jan, „Drzwi śmierci: Antyczny symbol grobowy i jego tradycja“, in: *Symboli i obrazy w świecie sztuki*, Warszawa: Państwowe wydawnictwo naukowe, 1982, p. 158–186.
- Białostocki Jan, „Fasada kościoła jako pomnik chwały fundatora“, in: *Symboli i obrazy w świecie sztuki*, Warszawa: Państwowe wydawnictwo naukowe, 1982, p. 214–227.
- Belting Hans, *Antropologia obrazu. Szkice do nauki o obrazie*, przekład Mariusz Brył, Kraków: Universitas, 2007.
- Biedermann Hans, *Naujasis simbolių žodynas*, iš vokiečių k. vertė Vilius Gibavičius, Aleksandras Krasnovas, Václavas Mikailionis, Ona Pulkauninkienė, Vilnius: Mintis, 2002.
- Buvusios Kražių kolegijos knygų sąrašas*, 1803, parengė Darius Antanavičius, d. 1: *Sąrašas*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2017.
- [Calloway Stephen], *The elements of Style. An Encyclopedia of Domestic Architectural Detail*, ed. Stephen Calloway, Octopus Publishing Group, 2012.
- Chemperek Darius, „Jonas Karolis Chodkevičius – miles Christianus ir tėvynės gynėjas. Literatūros istoriko įvadas“, in: *Pranciškus Malkotas, Kary su turkais ir Livonijoje balsas apie šlovingo atminimo Joną Karolį Chodkevičių*, parengė Darius Antanavičius, Darius Chemperek, Eglė Patiejūnienė, vertė Eglė Patiejūnienė, Warszawa: Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego, 2016, p. 61–72.
- Courtine Jean-Jacques, Haroche Claudine, *Historia twarzy wyrażanie i ukrywanie emocji od XVI do początku XIX wieku*, przełożył Tomasz Swoboda, Gdańsk: Słowo obraz terytoria, 2007.
- Darecka Katarzyna, „Zabytkowa stolarka drzewiowa w Zespole Przedbramia ul. Długiej w Gdańsku“, in: *Rzemiosło artystyczne w Prusach Królewskich*, Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, 2009, p. 9–21.
- Design & the Decorative arts. Britain 1500–1900*, ed. Michael Snodin and John Styles, V&A Publications, 2001.
- Elsaesser Thomas, Hagener Malte, *Kino teorija: įvadas per juslių prizmę*, iš anglų k. vertė Rima Bertašavičiūtė, Vilnius: Mintis, 2012.
- Eriksson Johan, „Vasa bildvärld – myt, historia och visuell retorik“, in: *Skulpturerna på Vasa en berättelse om makt*, red. Anna Maria Forsberg, Vasamuseet/Statens maritima och transporthistoriska museer och författarna, 2020, p. 27–41.
- Frazer Margaret English, „Church Doors and the Gates of Paradise: Byzantine bronze doors in Italy“, in: *Dumbarton Oaks Papers*, 1973, t. 27, p. 145–162.
- Gombrich Ernst H., *The sense of order. A study in the psychology of decorative art*, Phaidon Press, 1994.
- Grabar Oleg, *The Mediation of ornament*, Princeton University Press, 1992.
- Günther Hubertus, „Hugues Sambin and supporting figures in treatises and engravings of the Renaissance“, in: *Originalveröffentlichung in: Frommel, Sabine; Leuschner, Eckhard; Droguet, Vincent; Kirchner, Thomas (Hrsg.): Construire avec le corps humain: les ordres anthropomorphes et leurs avatars dans l'art européen de l'antiquité à la fin du XVIe siècle = Bauen mit dem menschlichen Körper: anthropomorphe Stützen von der Antike bis zur Gegenwart*, t. 1, Paris, 2018, p. 187–201.
- Janonienė Rūta, *Bernardinų bažnyčia ir konventas Vilniuje*, Vilnius: Aidai, 2010, p. 403.
- Janonienė Rūta, „Bernardinų bažnyčia ir konventas“, in: *Bernardinų bažnyčia ir konventas Vilniuje*, Vilnius: Aidai, 2010, p. 403.
- Janonienė Rūta, „Bernardinų bažnyčia ir konventas“, in: *Kretingos pranciškonų bažnyčia 400: istorija, kultūros paveldas, žymūs asmenys*, Vilnius: Mažesniųjų brolių ordino Lietuvos Šv. Kazimiero provincija, 2017, p. 132–143.
- Kalamajska-Saeed Maria, *Genealogia przez obrazy. Barokowa ikonografia rodu Sapiechów na tle staropolskich galerii*

- portretowych*, Warszawa: Instytut Sztuki Polskiej Akademii Nauk, 2006.
- Kanarskas Julius, *Kretingos dvaro savininkai*, Kretingos istorijos muziejus, Klaipėda: Druka, 2009.
- Kanarskas Julius, *Kretingos pranciškonų vienuolyno ir bažnyčios įkūrėjai Chodkevičiai*, [interaktyvus], [žiūrėta 2019-07-14], <http://www.kretingosmuziejus.lt/naujienos/pranciskonu-vienuolyno-ir-baznycios-ikurejai-chodkeviciai>.
- Kirkienė Genutė, *LDK politikos elito galingieji: Chodkevičiai XV–XVI amžiuje*, Vilnius: Vilniaus universitetas, 2008.
- Klasztorzy bernardyńskie w Polsce w jej granicach historycznych*, red. Hieronim Eugeniusz Wyczawski OFM, Wydawnictwo Bernardynów Calvarianum, 1985.
- Klietkutė Jolanta, „Durys su herbais ir portretinėmis hermomis (centrinės)“, in: *Kretingos krašto enciklopedija*, Kretinga, 2016, [interaktyvus], [žiūrėta 2019-04-05], <https://www.kretvb.lt/enciklopedija/kultura/kulturos-paveldas/baznycios-ir-vienuolyno-kompleksas/baznycia/durys-su-herbais-ir-portretinemis-hermomis-centrines/>.
- Kunigaikščiai Ostrogiškai*, aut. Oleg Dziarnovič, Raimonda Ragauskienė, Igor Teslenko ir kt., Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2016.
- Magli Patrizia, „The Face and the Soul“, in: *Fragments for a History of the Human Body*, ed. Michel Feher with Ramona Naddaff and Nadia Tazi, New York: Zone Books, 1989, p. 87–126.
- Matuškaitė Marija, *Lietuvos skulptūra iki XVII a. vidurio*, Vilnius: Aidai, 2007.
- Matuškaitė Marija, *Išėjusiems atminti. Laidosena ir kapų ženklavimas LDK*, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2009.
- Matuškaitė Marija, *Senoji medžio skulptūra ir dekoratyvinė drožyba Lietuvoje*, Vilnius: Baltos lankos, 1998.
- Narbutas Sigitas, „Sarbievijaus poezijos leidimai XVII amžiuje“, in: *Motiejus Kazimieras Sarbievijus Lietuvos, Lenkijos, Europos kultūroje*, ser. *Senosios literatūros studijos*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 1998, p. 289–305.
- [Naruszewicz Adam], *Historia Jana Karola Chodkiewicza wojewody wileńskiego, Hetmana Wielkiego W. X. Lit.: przez Adama Naruszewicza*, Warszawa: w Drukarni N. 646 przy Nowolipiu, 1805.
- Nowak-Dłużewski Juliusz, *Okolicznosciowa poezja polityczna w Polsce. Zygmunt III*, Warszawa: PAX, 1971.
- Paknys Mindaugas, *Mecenatystės reiškinys XVII a. LDK. Bažnytinės architektūros užsakymai*, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2003.
- Paknys Mindaugas, *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos dailės ir architektūros istorija. Žymiausi menininkai*, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2009.
- Podhorodecki Lesysek, *Hetman Jan Karol Chodkiewicz 1560–1621*, Warszawa, 1976.
- Polski słownik biograficzny*, t. 3, Kraków: Polska Akademia Umiejętności, 1937.
- Potoniec Patrycja, „Gdzie ciało ma granicę? Znaczenie słowa „ciało“ w tekstach dawnych“, in: *Ciało w literaturze wieków dawnych. Literatura Copernicana*, 1 (9), 2012, p. 23–31..
- Sculpture. The great tradition of sculpture from the fifteenth century to the eighteenth century*, Tachen, 1996.
- Sverdiolas Arūnas, *Apie pamėklinę būtį. Ir kiti etiudai*, Vilnius: Baltos lankos, 2006.
- Śliwiński Artur, *Jan Karol Chodkiewicz. Hetman wielki Litewski*, Poznań: Wydawnictwo M. Arcta, 1922.
- Stige Morten, „The lion in Romanesque art, meaning or decoration?“, in: Tietzelliset artikelit / TAHITI 04/2016, [interaktyvus], [žiūrėta 2019-04-12], <http://tahiti.fi/04-2016/tietzelliset-artikkelit/the-lion-in-romanesque-art-meaning-or-decoration/>.
- Szczukowski Ireneusz, „Ciało w badaniach nad polską literaturą dawną“, in: *Ciało w literaturze wieków dawnych. Literatura Copernicana*, 1 (9), 2012, p. 8–21.
- Šarkauskienė Skirmantė, „Draminiai elementai Motiejaus Kazimiero Sarbievijaus panegii-

- rikose“, in: *Žmogus kalbos erdvėje*, Nr. 4, 2005, p. 250–255.
- Šaulys Alfonsas, Jucienė Regina, Kruopaitė Laima, „Kretingos Viešpaties Apreiškimo Švč. Mergelei Marijai bažnyčios durys: tyrimai ir restauravimas“, in: *Kultūros paminklai*, 2008, Nr. 13, p. 52–60.
- Tajchman Jan, „Drewniane dzwi zabytkowe na terenie Polski. Systematika i problematyka konserwatorska“, in: *Ochrona Zabytków*, 1991, Nr. 4, p. 269–277.
- Ulčinaitė Eugenija, „Radvilų kilimas: barokinė didikų giminės prezentacija“, in: *Senoji Lietuvos literatūra*, kn. 40, 2015, p. 203–210.
- Urmanowicz Ewa Dubas, Urmanowicz Jerzy, *Jan Karol Chodkiewicz*, Warszawa: DiG, 1998.
- Vaišvilaitė Irena, *Baroko pradžia Lietuvoje*, ser. *Vilniaus dailės akademijos darbai*, Nr. 6, 1995.
- Vaitkevičiūtė Viktorija, *LDK katalikiškas baroko pamokslas. Tarp Ars vivendi ir ars morendi*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2008.
- Veličkienė Aleksandra, *Antikos mitologijos žinynas*, Kaunas: Šviesa, 1995.
- Wisner Henryk, *Kircholm 1605*, Warszawa: Wydawnictwo Ministerstwa Obrony Narodowej, 1987.
- Znamierowski Alfred, *Herbarz rodowy. Kompendium*, Warszawa: Świat Książki, 2004.

Summary

Lion and Eagle, Man and Column: Hybrid Images in the Decorum of the Kretinga Church Doors

Tojana Račiūnaitė

Keywords: Kretinga Church of the Assumption of the Virgin Mary; Jonas Karolis Chodkevičius; wood carving; hermas; 17th century portraiture.

By drawing on the principles of the 17th century portraiture, the paper discusses the functioning and meaning of the anthropomorphic imagery embedded within the system of the architectonically structured decorum. The paper is based around the following question: is it feasible to identify the ‘average’ facial types as they are used in various pictorial systems with portraits of specific people? The research reconstructs the practices—prevailing in the discourses of the Lithuanian art history—of identifying specific individuals in the hermas on the doors of the Kretinga Church of the Assumption of the Virgin Mary; it also brings out the iconographic analogies in some of the wood carving motifs and offers their possible sources.

The research has shown that, during first decades of the 17th century, the roles of visual and verbal representations of a person were taken up by various hybrid structures. For instance, a personal coat of arms with the depiction of a particular individual, itself being a hybrid structure, makes a yet another hybrid formation primarily with another media of representation—that of a portrait. The same goes for the values and their representations professed, advocated, defended, or created by this particular individual, namely: churches, books, tombs, sarcophagi...

The analysis of written sources revealed the inherent connection between the literary portrait of an individual and the dedicated heraldic figures. Jonas Chodkevičius’ heraldic griffon blends in rather organically with the narrativised descriptions of the commander’s appearance, including the

traits of physiognomy depicted in the spirit of Aristotelian tradition – for example, Chodkevičius’ noble and predatory “eagle’s nose”. Differently from literature and the odd illustrations from Giambattista Della Porta’s treatise on physiognomics, no such hybridity is found in representational art of the 17th century: a person is represented mimetically in a portrait and symbolically (in this case, via zoomorphic motifs) in the coat of arms. These different media can be unified within a single architectural space (e.g., a church) and a single architectonic system (tombstone, gateway, furniture, etc.). The question remains whether a specific person can be represented in a hybrid structure such as herma, term, Caryatid, or Atlas.

While deconstructing the art theorist Marija Matuškaitė’s idea about the identification of people—the approach that prevails in Lithuanian art historical discourse—in relation to the Kretinga Church of the Assumption of the Virgin Mary, the research concludes that the principle of similarity and the links with biographical facts are not enough to interpret the hermas as depictions of specific people. The research confirms and contextualises the depictions of the church founders Jonas Karolis Chodkevičius and Sofija Chodkevičienė in the upper segments of the coats of arms that decorate the doors; the research also proposes a hypothesis that the three hermas at the lower part of the doors represent three parts of the Rosary Prayer, yet they can also represent the community of worshippers, a common prayer (Mt 18, 20) and the Church itself.

Iconographically, the anthropomorphic images found in the Kretinga Church decorum can be divided into two groups: the familiar portraits of saints (Jesus, Mary, and the Cherubs) and the hybrid figures of anthropomorphised columns (Atlas and Caryatid as the figures of man and woman that support the doors as well as the trypych of hermas in the decorative system of the main entrance of the church). Their function is not merely decorative and they clearly encode a message that is either dedicational or didactic. The research was unable to determine the iconographic sources and specific meanings of Atlas and Caryatid depicted on the sacristy doors as figures cinctured with rosary and morphed into volutes and mannerist “cufflinks”. It is obvious that this decorative composition, the upper part of

which is decorated with the monogram of Jesus and the heads of Cherubs, and the sides of which are supported with two columns-figures that terminate at the pedestals ornamented with flower buds and lion heads (symbols of death/eternity), articulates the concept of faith and prayer. The same is also evident in the wood carvings and the iconographic programme of the church's main entrance.

The research concludes that some of the motifs of the wood carvings of Kretinga church doors—burning lion heads and tasseled strings of rosary—are similar to the copper etchings in Joannis David's book *Veredicum Christianum* (1606) illustrated by Theodor Galle, Joan Galle and Johan Wierix. This allows us to assume that further research on the decorative motifs can be useful for the attempts to reconstruct the iconographic programme of these unique wood carvings, find out their origins, and clarify the circumstances of their creation.